

SYLLABUS

een praktische gids voor huizengeschiedenis in de stad Poperinge

Kristof PAPIN

1. Algemene inleiding

De interesse voor huizengeschiedenis is niet nieuw. Enkele decennia al wordt er vooral in grotere steden met dit onderzoeksthema aan de slag gegaan en profiteert het van een hernieuwde aandacht, al valt het op dat dit onderzoek sterk in dienst staat van de stadsarcheologie. Het zijn dan ook de steden waar er vroeg een eigen stadsarcheologische dienst kwam, dat huizengeschiedenis eerst beoefend werd. We denken in Vlaanderen dan vooral aan de historische steden Brugge en Gent. Studies in de 19de eeuw beperkten zich tot een aantal 'grote' monumenten, uitzonderlijke panden die tot de verbeelding spraken. Nu de archeologie tot in de kleinste dorpen is doorgedrongen door de strengere archeologische wetgeving, zou huizengeschiedenis overal ingang moeten vinden. Doch in kleinere steden is er nog maar weinig onderzoek in die richting gebeurd en hebben archeologen en historici elkaar amper gevonden. Het resultaat van door sommige archeologen gepubliceerde vooronderzoeken is dan ook van bedenkelijk niveau qua archiefonderzoek. Toch zijn het goed uitgevoerde vooronderzoeken op basis van archiefbronnen die bepalend kunnen zijn voor het archeologisch onderzoek dat moet worden gevoerd. Dit is geen kritiek naar de archeologen. Zij hebben nu eenmaal een ander métier dan historici en hebben ander materiaal om te 'lezen' en te interpreteren. Een samenwerking van beide metiers zou veel vollediger inzichten kunnen bieden in onze huizengeschiedenis.

In onze 'historische' steden, plaatsen met een voorname middeleeuwse geschiedenis als Brugge en Gent, is de interesse in huizengeschiedenis veel ouder. Reeds in de 19de eeuw begon men de geschiedenis van vooral bekende historische panden te bestuderen, vooral uit bouwhistorische, architectonische en kunsthistorische interesse. De revival van de gotiek en de opgang van de gedachte dat we het oude patrimonium moesten bewaren voor het nageslacht, lagen daar aan de oorsprong van. Het restaureren van gebouwen doet voor het eerst zijn intrede terwijl dat voordien conserveren en vooral aanpassen aan de noden was. Het huizenonderzoek is een onderzoeksdomein dat het platteland en de dorpen quasi volledig links liet, de studie van enkele kastelen buiten beschouwing gelaten. Een schijnbaar gebrek aan bronnenmateriaal lag daar aan de basis van, maar ook het feit dat de toenmalige stadsarchivarissen grotendeels hun interessesfeer beperkten tot de stad en het archief waar ze actief waren (Brugge, Gent, Antwerpen, Brussel). Zelfs in Ieper was er amper aandacht voor en zou Arthur Merghelynck zwaar fulmineren tegen het verloren gaan van het patrimonium. Zijn onverdroten inzet op dat vlak bezorgde hem machtige vijanden. In toeristische gidsen voor Wereldoorlog I werd de stad op vlak van monumenten in één adem genoemd met Brugge.

Op internationaal vlak lijkt het vooral Engeland te zijn dat in de laatste decennia het voortouw heeft genomen in dit onderzoek. Daar verschenen enkele interessante gidsen die het onderwerp ook algemeen kaderen. Engelsen wezen terecht op het gegeven dat men naast een grondig onderzoek van de archivalia ook best de mondelinge geschiedenis bij huizenonderzoek een plaats geeft, hetgeen inderdaad een interessante invalshoek is bij de start van het onderzoek.

S. LIGHT, *House histories. A guide to tracing the genealogy of your home*, Golden Hill Press, 1989.

N. BARRATT, *Tracing the history of your house. A guide to sources*, Public record Office, 2001.

Wil Gent dan wel de Vlaamse stad zijn die pretendeert de eerste te zijn die de grondslag heeft gelegd voor een 'wetenschappelijk' gefundeerd huizenonderzoek, Brugge heeft zijn Oost-Vlaamse pendant voorbijgestoken in zowel de aanpak als de bereikte resultaten op vandaag. Die voortrekkersrol van Gent had alles te maken met de aanwezigheid van een docent aan de Universiteit in die stad die middeleeuwse stadsarcheologie hoog in het vaandel droeg. Na enkel decennia is het onderzoek daar nu stilgevallen. Er wordt nog weinig gepubliceerd op dat vlak en dit terwijl de archeologen toch constant nieuwe ontdekkingen doen. De band met het archief is voor een groot deel verbroken.

Maar in Brugge is het basisonderzoek dan ook een flink stuk eenvoudiger te voeren moeten we in alle eerlijkheid bekennen.

Brugge's gouden bron: de Zestendelen

Dit onderzoek en de mogelijkheden vergelijken tussen beide steden is ondoenbaar omdat Brugge kan terugvallen op een uniek kadaster uit het Ancien Regime 'Zestendelen' genaamd, wat in geen enkele andere stad in Vlaanderen (Antwerpen uitgezonderd) voorhanden is. In Brugge kan men probleemloos de overgang maken van het huidige kadaster naar het ancien-regime kadaster. Per huis zijn alle verkopen, hypotheek, erfdiensbaarheden, inbeslagnemingen e.a. in chronologische volgorde bijgehouden vanaf 1580 tot 1800 per pand! Gesneden koek dus.

H. DENEWETH, J. D'HONDT, K. LEENDERS, *Een huis in Brugge: vademecum voor de historische studie van woningen, eigenaars en bewoners*, Brugge, 2001.

Men is in Brugge al heel ver geëvolueerd om deze gegevens online ter beschikking te stellen met rechtstreekse linken naar oude stadskaarten - waardoor men in Brugge op het vlak van huizengeschiedenis een vrij unieke positie inneemt in West-Europa. Men heeft daar ook al mooie resultaten geboekt met verscheidene gedegen publicaties.

H. DENEWETH e.a., *De Oude Steen in de Wollestraat*, Brugge, 1997.

A. DE GROOTE, J. D'HONDT, e.a., *De geschiedenis van het hoekhuis Eiermarkt 3 in Brugge. Vroeger de drie huizen De Landman, Het Oud Boterhuis en de Cabuuscole*, Brugge, 1998.

B. BEERNAERT en B. SCHOTTE over een reeks huizen in de Hoogstraat en langs de Verwersdijk, getiteld *Over de koe, het hert, de uil...zes huizen, zes verhalen*, Brugge, 2000.

Daarnaast ook een paar interessante “cahiers” over het geboortehuis van Guido Gezelle en over het huis ‘De Patience’ aan de Spinolarei (beide uitgegeven te Brugge in 1999).

De methodiek van het onderzoek die men in Brugge (maar ook in Antwerpen) kan voeren is geheel anders dan bv. in Gent of in Poperinge. En dat heeft niet altijd te maken met de beschikbaarheid van het archief. In Gent kan men eenvoudig tot in de middeleeuwen zijn onderzoek doortrekken, terwijl dat in Poperinge bijna niet zal kunnen voor de meeste huizen.

Het Gentse huizenonderzoek

De gangmaker van het Gentse huizenonderzoek was Daniël Lievois (1940-2014). Hij heeft een enorm werk verzet op dit vlak en is de bedenker van de methode van het ‘Gents Huizenonderzoek’, gekoppeld aan de stadsarcheologie, dat navolging heeft gevonden op veel andere plaatsen. Kort komt het hierop neer dat hij er terecht van uit ging dat men niet één enkel huis moest bestuderen, maar een ganse straat, een wijk, een huizenblok. Dat systeem van werken heeft inderdaad héél wat voordelen. Reeds in 1994 verscheen er een eerste gids voor dergelijk onderzoek. Omwille van de bronnenproblematiek is de aanpak die men in Gent voorstaat interessanter voor ons omdat men er globaal dezelfde bronnen ter beschikking heeft. Er verscheen in 2001 een herwerkte versie over hoe men het best huizenonderzoek verricht in Gent.

L. CHARLES, G. EVERAERT, M.C. LALEMAN & D. LIEVOIS, *Erf, huis en mens. Huizenonderzoek in Gent*, Gent, 2001.

Deze studie biedt een interessant vertrekpunt, maar is natuurlijk geënt op het Gents voorbeeld. Een aantal bronnen die in Gent bestaan hebben we niet in Poperinge. Daaruit is nog maar eens duidelijk dat een syllabus voor deze of gene stad steeds moet uitgaan van de lokale situatie.

We kunnen hier niet alle plaatsen bespreken waar men zich intussen op de huizengeschiedenis heeft gestort. We vermelden ook nog werkgroepen in Aarschot, Antwerpen¹, Brussel en Mechelen die actief bezig zijn. Een blik op de onlinegids voor de stad Antwerpen zal snel duidelijk maken dat huizengeschiedenis en de bronnen die daarop betrekking hebben zéér specifiek zijn al naar gelang de plaats. Elders zijn bronnen beschikbaar die wij helemaal niet kennis (bv. een eind 19de eeuws kadaster van brandverzekeringen in Antwerpen, of huisgevelkaarten). Ook hebben wij in Poperinge niet altijd de archieven ter beschikking die nochtans zouden moeten bewaard zijn gebleven. We denken bijvoorbeeld aan bouwplannen (zeer beperkt bewaard voor Poperinge-stad), bouwvergunningen, BPA’s.

De recentste gids is deze voor de stad Kortrijk, geschreven door Emma D’Haene en uitgegeven door het Algemeen Rijksarchief i.s.m. de stad Kortrijk (2019). Het zal bij lezing van deze gids opvallen hoezeer andere bronnen de mogelijkheden voor het onderzoek bepalen.

---

¹ W. GOETSCHALCKX en V. VAN HAL, ‘Kan huizengeschiedenis bijdragen tot genealogisch onderzoek?’, in *Vlaamse Stam*, 53, 2017, p.138-142. Zie tevens hun on-line gids ‘Wat een huis je vertelt. Huizenonderzoek in het Felixarchief’.

Nederland

Net over de grens in Nederland is er ook sinds lang interesse in het thema en zijn er verscheidene publicaties – gidsen uitgegeven. Het zal opvallen dat er daar voor een stuk andere bronnen bestaan die wij hier niet kennen. Het zijn mooie en vlot geschreven gidsen, die evenwel zo algemeen zijn dat ik het praktische nut voor veel neofieten in twijfel trek.

K. VAN DER WIEL, *Op zoek naar huis, straat of buurt. Handleiding voor historisch huizenonderzoek*, Hilversum, Verloren, 2000.

Huizen vol historie. *Gids voor huizenonderzoek in de provincie Utrecht*. Trajecten door Utrecht I. Het Utrechts Archief in samenwerking met de Stichting Stichtse Geschiedenis, Utrecht, 1998.

2. Huizenonderzoek in Poperinge – 19de en 20^e eeuw

Veel mensen wonen in de binnenstad van Poperinge op een locatie waar sinds vele eeuwen andere mensen hebben gewoond en geleefd. Het huis waar ze nu in wonen is niet datgene wat er 500 jaar geleden stond. Maar wie woonde er vroeger, wat hebben deze mensen gedaan, hoe zag dat pand er vroeger uit, werd er handel gedreven, wat was het beroep van de mensen die er woonden...? Beklemmende vragen die om een antwoord smeken. Daarom is deze syllabus huizengeschiedenis geschreven. We hebben de te bewandelen weg zeer praktisch opgevat, zodat eenieder zelf vanuit deze syllabus kan starten met zijn of haar onderzoek.

L. DRUEZ, *Chaque maison a son histoire. Guide des sources relatives au patrimoine immobilier privé*, Algemeen Rijksarchief i.s.m. het Institut du Patrimoine Wallon (les dossiers de l'IPW 19), Brussel, 2016.

Huizengeschiedenis is een sociale bezigheid omdat de gemeenschap waarin we leven zijn basis kent in één van de meest elementaire menselijke behoeften : bescherming, nl. het schuilen tegen diverse weersomstandigheden voor mens en dier... Doorheen de eeuwen hebben mensen zich geprobeerd te beschermen. De ene vond dat in een grot of in een tent, de andere in een pompeus kasteel. Vormen van gebouwen geven aan in welke mate een maatschappij in standen opgedeeld is. De start van alle onderzoek moet dus een sociale inslag kennen. Praat met de huidige bewoners, de vroegere bewoners, buren en zelfs iedereen die mogelijk ooit nog in het huis is geweest. Het zijn misschien maar disparate 'snippers' van gegevens die u zal opvangen, maar die interessant kunnen zijn. Een huis is door mensen bewoond. De spoken zullen achteraf in het archief wel opduiken.

METHODOLOGIE

Start vandaag (in 2019)!

A. Aankoopacte

Je wil de geschiedenis van jou eigen huis kennen? Haal dan eerst je originele notariële aankoopacte boven. Daar staan interessante gegevens in: de kadastragegevens bijvoorbeeld en de gegevens van de vorige eigenaar of eigenaars, wanneer die aangekocht hebben, wat ze er voor betaald hebben, bij welke notaris de acte verleden is. Daarmee overbrug je al een deel van de 20^e eeuw, want dat is een periode waarin je bijvoorbeeld een aantal archieven niet mag raadplegen in het stadsarchief omwille van de privacy. Wanneer je de huizengeschiedenis van een ander huis (of je huurwoning) wil opzoeken, dan laat je dat beter weten aan de eigenaars. Wettelijk gezien hoeft dat niet. Je mag de geschiedenis van dat huis onderzoeken, maar dan kan je de recente gegevens nooit publiceren. De gevoeligheid ligt hem voornamelijk op het vlak van al dan niet vervallen of 'verdwenen' erfdienstbaarheden en de beruchte wet op de privacy (Europese GDPR-wetgeving).

Het opzoeken van vroegere eigenaars, bewoners of hun erfgenamen geeft het voordeel dat vroegere bewoners allicht nog foto's zullen hebben, zowel van het exterieur als het interieur. Dat is zeer interessant omdat je zowel wijzigingen ziet aan het gebouw aan de buitenzijde als aan het interieur. Dat laatste zegt veel over de levenswijze van de bewoners, hun sociale afkomst, hun interesses.

Het 'groot' kadasterplan van Poperinghe. Enkel digitaal is de versie bruikbaar om de kadastrumnummers te kunnen aflezen. Dat nummer is de sleutel om gans de 19de en 20e eeuw te kunnen bestuderen.

B. Kadasternummer

Het begrip 'kadaster' slaat in oorsprong op de registratie van grond als basis van een belastingheffing. Normaliter heb je één kadasternummer per huis of stuk grond, alhoewel. Een kadasterverwijzing bestaat altijd uit drie gegevens: de afdeling (meestal de oude gemeente, bv Poperinge 1), de sectie (het stadscentrum van Poperinge is bv. sectie F) en een sectienummer. Maar in de loop der jaren zijn er splitsingen geweest maar ook samenvoegingen van percelen (of delen daarvan). Door omstandigheden zijn bepaalde percelen verkleind (bijvoorbeeld na een gedwongen verkoop of een onteigening). Sommige huizen hebben meerdere kadasternummers, bijvoorbeeld voor het gebouw zelf en de tuin afzonderlijk. Snel zal je dat door hebben. Het kadasternummer zal ons voeren naar het begin van de 19de eeuw, wanneer het 'primitief kadaster werd opgemaakt, en dat omstreeks 1830 'af' was. Het is een houvast dat uniek is. Natuurlijk kan het zijn dat het huis dat je bestudeerd recent is en dat dat perceel voordien niet bebouwd was. Dan zal je de eigenaars vinden en zien dat het landbouwgrond, weidegrond of een boomgaard was. En zelfs soms een (gedempte) vijver of beek... Dan heb je 'pech', maar dat heb je dan wel gemerkt bij het gieten van je funderingen.

De binnenstad van Poperinge draagt steeds de kenletter F. Buiten de stad zijn dat de kenletters A tot E. Met een kadasterkaart bij de hand kun je het betrokken kadasternummer zeer snel vinden (zie verder), toch op het ogenblik van de publicatie van de kadasterkaart. Nu, wanneer je een kadasternummer hebt dat niet op die oude 19de eeuwse kaart staat zal je snel gedaan hebben met je opzoekingen. Het zal betekenen dat je huis maar vrij recent is en maximaal een kleine twee eeuwen oud kan zijn.

Kadasterkaart van Poperinge centrum.

Tip: De eenvoudigste en snelste methode om het kadastrummer te weten te komen is sinds kort gewoon via het internet. Er zijn kadasterkaarten voorhanden (de oude kaarten van 1835, 1871, maar de recente nummers kan u vinden via het GIS-systeem op internet, via het ingeven van de straatnaam en het huisnummer). Een fluitje van een cent om daarop je huis te vinden. Het probleem is wel dat men voor Poperinge de algemene overzichtskaart heeft opgenomen en daar zal u voor het centrum een heel aantal kadastrummers niet kunnen op aflezen. Best dus de kaart in het stadsarchief zelf raadplegen of de digitale versie opladen (www.cartesius.be) wat de eenvoudigste werkwijze is.

www.geopunt.be en www.cartesius.be

Op deze sites kan u tal van andere kaarten consulteren, zowel historische als moderne kaarten. De site van Geopunt heeft het voordeel dat, eens u de ligging van het pand heeft bepaald, u een aantal oudere kaarten ineens op de huidige kaart kan 'leggen'. Het betreft o.a. de kaarten Vandermaelen (1846-1854), Atlas Buurtwegen (1871) en de oudste van Ferraris (1771-1778). De andere kaarten zoals deze van Villaret (1745-1748) en Masse (1729-1730) bestaan niet voor Poperinge. De kaart Fricx (1712) is niet nuttig in het kader van huizengeschiedenis.

De Atlas van Buurtwegen is enkel specifiek als uw huis aan een buurtweg lag (maar dat zijn er relatief veel).

Over al deze kaarten en de evolutie van de cartografie, zie

M. ANTROP, P. DE MAEYER, C. VANDERMOTTEN, M. BEYAERT (e.a.), *België in kaart. De evolutie van het landschap in drie eeuwen cartografie*, Lannoo, 2006.

C. Een houvast: de Popp-kaart van 1851 en 1867

Mocht je ondertussen toch vast geraken of onderweg het spoor bijster geraken, heb je toch een goed houvast in 1851 en 1867, want Poperinge is één van de zeer weinig steden die twee uitgaven heeft gekend van zijn Popp-kaart. Omdat ook voor de tijdgenoten de originele en zeer gedetailleerde kadasterkaarten niet of moeilijk toegankelijk waren, kwamen er private initiatieven om kadasterkaarten uit te geven. Het bekendste initiatief werd genomen tussen 1842 en 1879 door de Brugse drukker-uitgever Philippe Chrétien Popp, die zijn uitgaven baseerde op de originele kaarten uit Brussel. Ook hij publiceerde de tabel van eigenaars er steeds bij, die mits gebruik van de concordantietabel een *status quaestionis* geeft van dat jaar, dat kan en moet je gebruiken als controle. Het geeft eveneens op hoeveel en welke eigendommen een bepaald persoon bezit. Dat is interessant om de sociale status en de rijkdom van de vorige eigenaars te weten. Wel heb je enkel zicht op de eigendommen in Poperinge en niet daarbuiten. Om alles te weten van één bepaald persoon is het lastig zoeken, omdat je eigenlijk alle erfenisangiften van alle arrondissementen zou moeten gaan induiken. Een onmogelijke taak dus en hier kan je niet meer dan hopen dat er een dossier bestaat bij een notaris die de erfenis 'geregeld' heeft. Daar zal wel alles in staan.

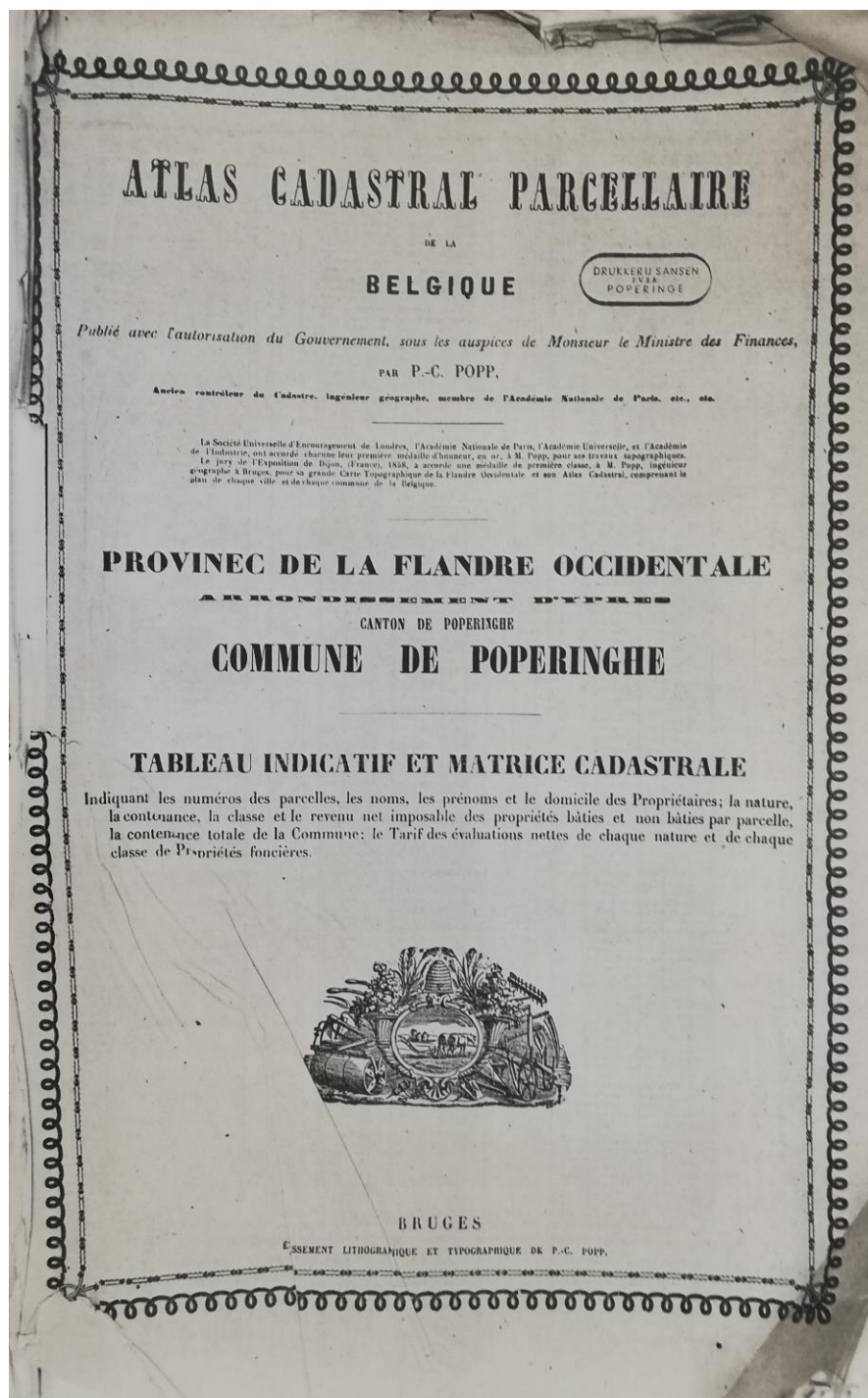
J. HANNES, 'De Atlas cadastral parcellaire de la Belgique van P.-C. Popp: zijn betekenis voor de historische geografie der gemeenten', in: *Gemeentekrediet van België. Driemaandelijks Tijdschrift*, 22 (1968), 84, pp. 137-146.

S. VRIELINCK, *Grootse plannen. De kadastrale Atlas van België van P.C. Popp: genese en datering (1840-1880)*, Amsterdam University Press, 2018.

Jammer dat het grote project PoppKad van de Universiteit Gent de provincie West-Vlaanderen buiten beschouwing liet, zodat de eigenaars niet digitaal te checken zijn. Voor een aantal andere provincies (Oost-Vlaanderen, Antwerpen, Henegouwen,...) heeft men al de eigenaars van de door Popp uitgegeven tabellen digitaal ingevoerd zodat met de spreekwoordelijke muisklik u alles weet... U wordt tevens doorgestuurd naar de online te consulteren versies van deze Popp-kaarten. Genealogisch is het tevens zeer interessant omdat het voor een bepaald jaar een beeld geeft van waar uw familie nog aanwezig was.

De Popp-kaart van 1851 telt 5 kaartbladen terwijl die van 1867 er maar 4 telt. Bij de oudste uitgave is de legger 137 blz. en bij de jongste 86 blz. Niettegenstaande was het aantal artikelnummers gestegen van 3057 naar 3893.

De versie uit 1867 van de kadastrale legger van stad Poperinge in een uitgave van Popp. Het onderscheid met de versie van 1851 is eenvoudig vast te stellen (zelfs al dragen beide edities geen datum van uitgave). Bij de versie van 1851 is de alfabetische lijst van eigenaars handgeschreven en in 1867 een gedrukte letter.

N° des Parcelles au Plan Cadastral	Article de la Liste Alphanumérique au de la Matrice	N° des Parcelles au Plan Cadastral	Article de la Liste Alphanumérique au de la Matrice	N° des Parcelles au Plan Cadastral	Article de la Liste Alphanumérique au de la Matrice	N° des Parcelles au Plan Cadastral	Article de la Liste Alphanumérique au de la Matrice	N° des Parcelles au Plan Cadastral	Article de la Liste Alphanumérique au de la Matrice	N° des Parcelles au Plan Cadastral	Article de la Liste Alphanumérique au de la Matrice	N° des Parcelles au Plan Cadastral	Article de la Liste Alphanumérique au de la Matrice	N° des Parcelles au Plan Cadastral	Article de la Liste Alphanumérique au de la Matrice				
<i>Gemeente Poperinge</i>																			
<i>Section A</i>																			
1	3459	114 ^o	3658	92 ^o	116	117 ^o	3166	149 ^o	1204	185	502	223	3729	265	3729	310	2413	2427	2421
2	"	"	3614	"	"	"	"	150 ^o	"	"	"	224	917	266	3754	311	2807	343 ^o	256
3	3502	115	"	93	398	"	"	"	"	186	"	265	3780	267	3341	312	"	344	3166
4	"	116	"	94	917	"	"	151 ^o	"	"	"	226	"	268	2437	313 ^o	2413	245	"
5 ^o	"	117	"	41	398	"	16	152 ^o	3166	187	"	227	"	"	"	"	"	346 ^o	"
6 ^o	2459	118 ^o	3616	45	3740	118 ^o	1890	153 ^o	3729	"	"	228	"	269	3841	"	"	"	311
7	"	119 ^o	3604	46	3831	"	"	154	2786	188	3166	229 ^o	"	270	"	"	1663	347 ^o	2654
8	1510	50	"	97 ^o	"	"	"	155	"	189	3133	"	"	271	"	"	2413	310 ^o	3786
9	"	51 ^o	3174	98 ^o	1136	119	3671	156 ^o	3210	190 ^o	3306	"	"	272	3729	311	3301	331 ^o	"
10	"	52 ^o	"	"	"	120 ^o	2329	"	"	191 ^o	2365	"	"	273	303	312	2316	"	"
11	"	53 ^o	3601	"	3831	121 ^o	3166	157 ^o	2760	192 ^o	"	230	"	274	2413	310	3226	351 ^o	311
12	"	54 ^o	2035	"	"	122 ^o	"	"	"	193	3061	232	"	276	"	320	"	352 ^o	2709
13	"	55 ^o	"	99 ^o	1136	123 ^o	"	"	"	194	3656	233	3604	277	"	"	2490	"	"
14	"	56 ^o	"	100 ^o	"	124 ^o	"	"	3267	196	"	234	"	278 ^o	1264	321	3267	313	"

In de Kadastrale legger van Popp staan alle toen gebruikte kadastrale nummers. Sectie A 1 is dus van eigenaar 3459. Via de andere tabel komt u te weten wie dat was.

Beide Kadastrale leggers de zgn. 'tableau's' van 1851 en 1867 zijn vrij te downloaden via de webstek van de Koninklijke Bibliotheek van België of via www.cartesius.be.

Nu geeft Popp maar een unieke doorsnede voor twee jaren (1851 en 1867). Het is een gemakkelijke manier om de opzoeking te starten, maar je moet naar Brugge om de zaak exact uit te gaan zoeken.

Te volgen methode voor het kadastronderzoek:

Kadastrerarchief (Brugge)

Op basis van het kadastrnummer kan men u daar alle eigenaars weergeven vanaf de start van het primitief kadaster (voor Poperinge is dat het jaar 1834). Het is zelfs zo dat men u helpt bij deze opzoekingen (het lijkt voor een niet-ingewijde vrij ingewikkeld om daar zijn weg te vinden). Het voordeel is dat u steeds een tekening hebt van het grondplan van het gebouw en dat 'alle' (aangegeven) bouwwijzigingen zijn opgenomen. Dat vertelt veel over het gebouw en als het van toepassing is, zijn gebruik. Enig nadeel: bij het begin van uw onderzoek moet u eerst naar Brugge, maar het loont de moeite.

Er is een klein deel van dat kadastrerarchief (het zgn. 'duivenmelkersarchief, genoemd naar de vindplaats) dat ook in het Stadsarchief van Poperinge te vinden is, maar ik zou

afraden om te starten met dat archiefonderdeel, het zal u snel ontgoochelen omdat het te fragmentarisch is (er is veel verloren gegaan door de slechte bewaaromstandigheden) en de 'toegangen' tot de tekeningen ontbreken. Bovendien zijn het dubbels van hetgeen in Brugge ligt, u mist dus geen enkele info.

Nu kan je het archief daarvan tot ca. 1926 inzien op microfilm op het Rijksarchief van Brugge. Voor de bewaarde stukken zie de inventaris FB 0007.

M. LIEVENS, *Inventaris van de microfilms van Kadastrale leggers en andere Kadastrale documenten van de Gewestelijke Directie West-Vlaanderen van het kadaster.*

Enige lokale kennis is steeds nuttig. In Poperinge heeft men komaf gemaakt met de oude benamingen van tijdens het ancien régime (Hamhoek, Pezelhoek,...) en letters gegevens, maar bijvoorbeeld in Proven neemt met de oude benamingen over A. *van prevote*, B. *van de kerke*, C. *van de Canada* en D. *van Couthove* en E. Maar ook de andere deelgemeenten gebruikten de oude indeling verder (Reningelst, Watou, Roesbrugge-Haringe). In de inventaris van Lievens staat een goeie inleiding over hoe te zoeken in het Rijksarchief.

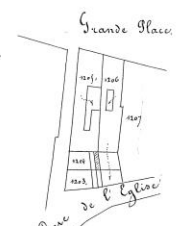

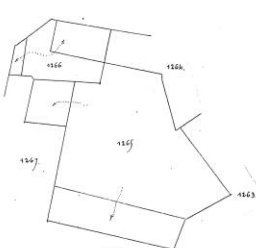
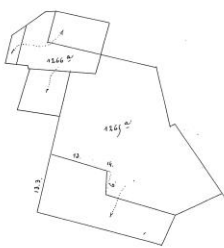
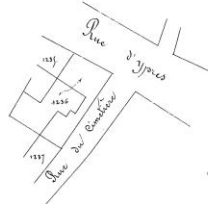
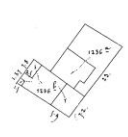
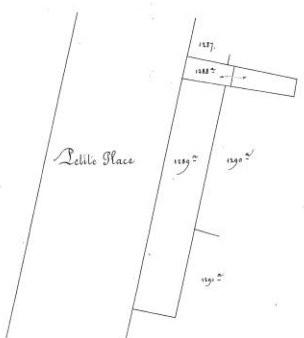
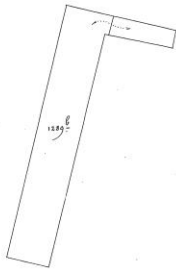
Het 'Belgisch' kadaster

Op een kadasterplan, of het nu het primitief plan of de commerciële en niet-officiële uitgave van Popp of een andere is, zal men de kadasternummers eenvoudig kunnen vinden van het huis dat u zoekt.

Eens u een kadasternummer heeft moet u naar de 'kadastrale aanwijzende tabel' gaan (tabel 208) of de aanvullende aanwijzende tabel (tabel 209) om daar de eigenaars en vruchtgebruikers te vinden van het betrokken perceel. Daar zal u vinden over wat het gaat (huis, grond, tuin,...) en de perceelsomvang. Interessant om dat al even te checken met de huidige toestand.

De tabel 208 is de oorspronkelijke aanwijzende tabel, met de eigenaars uit het jaar van opmaak van de tabel (voor Poperinge dus 1851 of 1867). In de tabel 209 zal u de wijzigingen vinden van dat perceel sinds 1835. Er wordt opgegeven in welk jaar het betrokken perceel is gemuteerd. Er staan geen namen, enkel artikelnummers, die verwijzen naar een eigenaar/vruchtgebruiker. Aanvullend hoort daar de reeks 207, de mutatieschetsen bij. Bij iedere wijziging of overdracht werd er een nieuwe schets gemaakt van het perceel en het gebouw wat er op stond. Daardoor zal u uitbreidingen en wijzigingen aan de gebouwen zeer precies kennen en kunnen dateren! Waar het anders gissen is, kan u nu precies gaan dateren.

1859

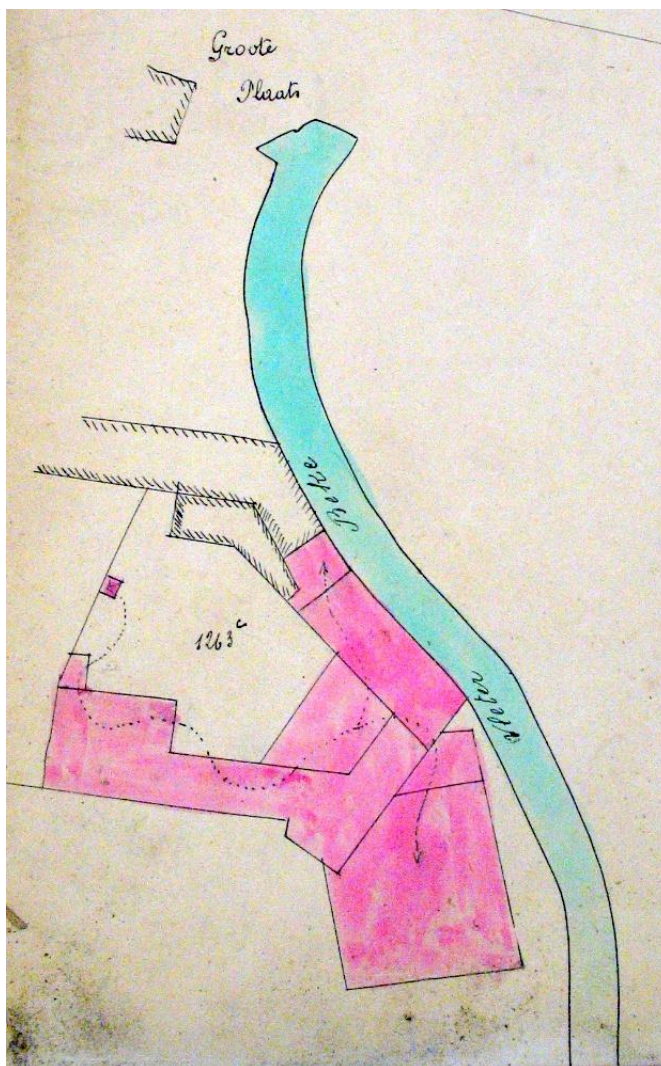
RENOVI à la SITUATION ANTÉRIEURE.			N ^o 14.	De Stad	N ^o 15.	RENOVI à la SITUATION POSTÉRIEURE.			
Année.	Numéro de la parcelle. du croquis.					Année.	Numéro de la parcelle. du croquis.		
									1206 ^{ca}
									1267 ^{ca} 1268 ^{ca} 1266 ^{ca}
									1236 ^{ca} 1236 ^{ca} 1236 ^{ca}
1287 ^{ca} 1288 ^{ca} 1289 ^{ca}	30	30							1289 ^{ca}

887. — N° 2410. — Tr. Louvain.

Voorbeeld van mutatieschetsen (archief Kadaster Brugge 1859).

In de kadastrale legger 212 geeft men één artikelnummer aan één eigenaar in elke gemeente. U zal er de naam, het beroep en de verschillende eigendommen van de betrokken persoon in die gemeente vinden. Maar het geeft enkel de eigendommen van de opgegeven persoon in die gemeente! Dit geeft u eigenlijk een totaaloverzicht. Let op. We hebben het hier nogal snel over een persoon, maar in geval van onverdeeldheid zal u vinden dat de eigendommen op naam van een weduwe staan, weduwe met kinderen, kinderen alleen...

Onverdeeldheid kwam heus niet enkel voor in rijkere families (die dat gebruikten om erfenisbelasting te ontwijken). De leeftijd van meerderjarigheid was hoger, er was een grotere sterfte (op vroegere leeftijd) en de erfeniswetgeving was veel strikter bepaald dan vandaag, je hebt het huwelijksvermogensrecht dat gans anders was, eventuele scheiding van goederen en je hebt desgevallend ook testamentaire bepalingen. Dat is een ingewikkelde materie en het is niet moeilijk te begrijpen dat daarrond zéér veel processen gevoerd zijn.

Een voorbeeld uit het 'duivenmelkersarchief' van het Kadaster van Poperinge. De site van het Vroonhof.

Sommige steden hebben een ouder kadasterarchief voor de Franse en Hollandse periode. Daarin vinden we o.a. een 'hollandse aanwijzende tabel' en een oudere Franse pendant. Voor Poperinge zijn er in het stadsarchief vanaf 1810 verscheidene van deze leggers bewaard. We bespreken dit iets verder.

Zie ook SAP 363/1 en 2. Kadastrale leggers 1810, 1819, 1828-1829 en 1830.

Met deze gegevens bij de hand, kan je vlot starten en opklimmen tot in 1834, de start van het officieel kadaster. Er zijn verscheidene mogelijkheden: registratie, kadaster, bevolkingsregisters, notarisarchieven. Het is werkelijk onmogelijk om niet tot in 1834 te geraken, zelfs als zouden er bepaalde archieven verloren zijn.

Opzoeken in het kadaster zijn dus eigenlijk vrij eenvoudig. U start met de numerieke lijst (de 208 in kadasterjargon). Daarop staan de kadastragegevens in numerieke volgorde en verwijzen ze naar een nummer dat op zijn beurt verwijst naar de eigenaar (bv. in het primitief kadaster van 1830 naar de eigenaar(s) in dat jaar). Om die eigenaar(s) dan te kennen moet u naar lijst 209 gaan. Met het vorige gevonden nummer zal u nu de naam van de eigenaar te weten komen én ook de andere eigendommen die hij had, maar wel enkel in die afdeling. De eigenaar kan een individuele persoon zijn, een huwelijksgemeenschap (man en vrouw), een onverdeeldheid (weduwe en kinderen), een gemeente, een instelling, een kloostergemeenschap, een school, een kerkfabriek,... Kortom alle juridische entiteiten die eigendom konden verwerven. Interessant om weten.

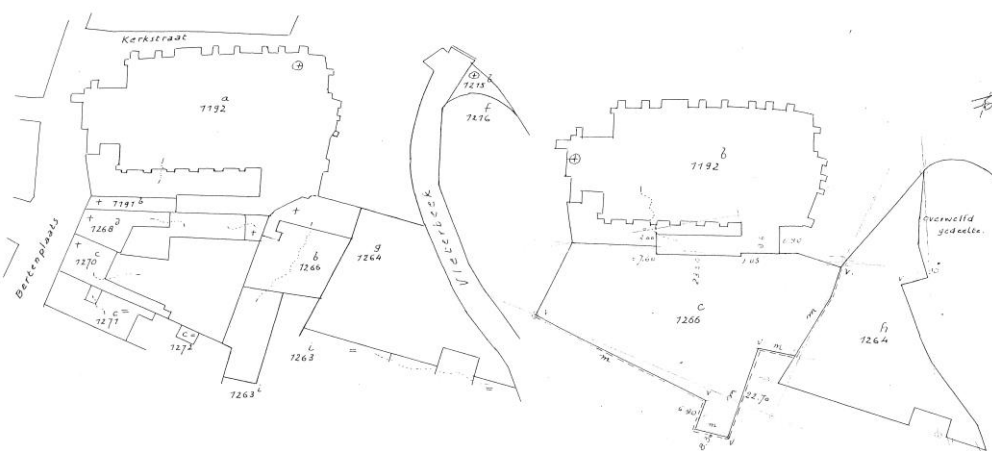
Een nadeel is dat u op basis van deze werkwijze niet te weten kan komen of de betrokkene er ook woonde. Natuurlijk, wanneer de betrokkene maar één eigendom heeft, is de kans zeer groot dat het ook de eigen woning was. Om zekerheid te hebben over de bewoner van een huis, moet u naar de bevolkingsregisters grijpen.

43

S^{ie} F, 3e bl.

1/1000

44

id.

id.

Om de site achter de Sint-Bertinuskerk te begrijpen kun je maar beter in het kadasterarchief duiken. Hier zie je nog de Oude Vismarkt, de oude sacristie en een aantal gebouwen (twee onderpastorieën) die intussen allemaal verdwenen zijn.

Opmerking: als er door verbouwing een grotere (of kleinere) grondoppervlakte wordt ingenomen zal dat door het kadaster bestatigd worden en zal het kadastrummer een kleine letter krijgen (a tem z). Zo kan u het aantal wijzigingen per perceel volgen.

D. Bevolkingsregisters

In het stadsarchief worden de bevolkingsregisters bewaard vanaf 1815 tot heden. De laatste 70 jaar zijn deze evenwel niet vrij raadpleegbaar omwille van de privacy. Ze hebben voor- en nadelen als bron. Als belangrijkste voordeel kunnen we aanstippen dat u zicht heeft op al wie woonde in het huis: man, vrouw, kinderen, inwonend personeel of andere familieleden. Steeds hebt u basisgegevens: woonplaats, geboortedata,... Die laatste zijn wel te controleren op basis van de burgerstand. Ook verhuizingen zijn aangegeven. Deze registers zijn op straatnaam opgesteld. Ook de burens kent u ineens. Interessant om aan te geven in welk sociale context uw familie woonde. Grote nadeel is: de nummering van de huizen is niet meer dezelfde als vroeger en dus vraagt het enig zoekwerk. Maar eens u daar vertrokken bent, zit u zo in 1815. Daar is de gouden stelregel: gans de rij huizen nemen, vaste herkenningspunten zijn een vast baken in de zoektocht. Tweede, misschien nog groter nadeel is: het zijn bewoners en die zijn niet altijd eigenaar ! Dus bij huurders moet je én de bevolkingsregisters én nogmaals via het kadaster/notarisarchief de eigenaars gaan opzoeken.

En huurders wonen doorgaans minder lang op eenzelfde adres, zodat een ganse huizenrij in uw onderzoek mee betrekken die handicap moet oplossen.

Het zou trouwens eens nuttig zijn de oude huisnummering te kunnen extrapoleren naar de huidige. Het is een uitvinding van Napoleon, maar de nummering werd eens aangepast in 1978. Ook een deel straatnamen moesten er toen naar aanleiding van de gemeentelijke fusie aan geloven. Trouwens nogal wat straten heetten ooit anders. De Franse Revolutie heeft voor het eerste en gans aantal straten herbenoemd. Na de Belgische onafhankelijkheid werd dat teruggedraaid en heeft men af en toe een straatnaam gewijzigd, bv. de Mesenstraat die de Prof. Dewulfstraat werd genoemd.

Zie H. VANDENBERGHE, *Toponiemen van Groot-Poperinge, Poperinge, 2008.*

Openbare verkoop van een huis in 1954. Deze affiches geven een mooi beeld ook van de inboedel van sommige huizen (private collectie)

E. Notarisarchief

Een derde bijzonder interessante bron zijn de notarisarchieven. Bij iedere overgang van een eigendom, zowel verkoop maar ook bij erfenis, werd er een akte opgemaakt, die de beschrijving geeft van het gebouw, de grond en eventuele erfdienstbaarheden. Het kan wel

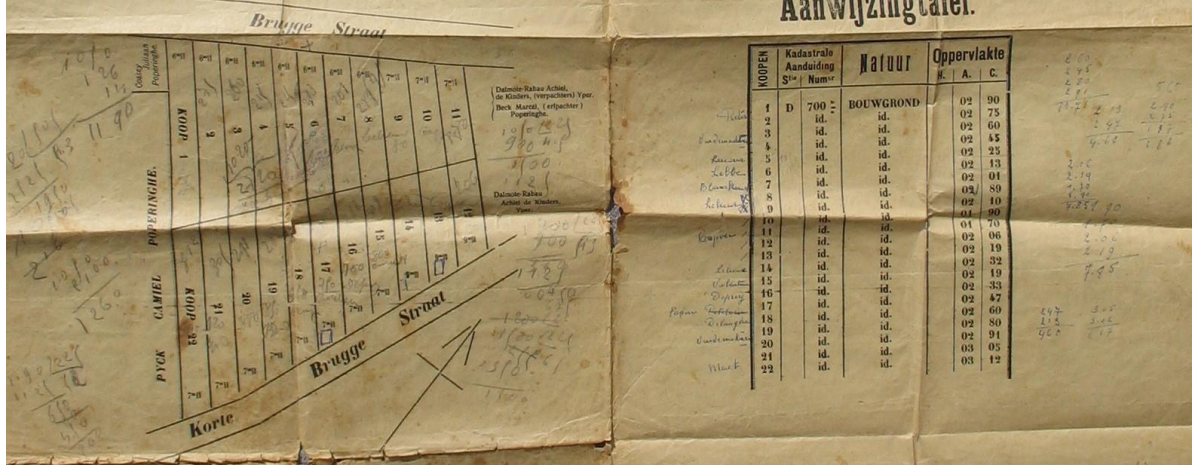
het een en ander vertellen over het gebouw, de geschiedenis en de evolutie van het perceel en gebouw. Je moet zo van akte tot akte opklimmen, omdat in een koopakte de vorige akte (soms meerdere), de datum én de notaris wordt vermeldt. Vele notarissen hebben hun oud archief gedeponereerd in het Rijksarchief van Brugge waar het vrij te consulteren is. Het is wat tijdrovender dan de eerste werkwijzen, maar het loont zeker de moeite omdat dit soort aktes zijn rijk is qua inhoud. Ook genealogisch zijn deze aktes interessant, zeker bij erfenissen en verdelingen. Een voordeel is dat men in het Rijksarchief van Brugge gratis inzage moet geven, wat notarissen voor dit soort van aangelegenheden niet wettelijk verplicht zijn te doen. Maar uit eigen ervaring weten we dat notarissen dit over het algemeen graag doen en dat ze steevast u nog wat *inside-information* kwijt willen. Zij kennen hun klanten natuurlijk maar ook die van hun collega's en zijn bijgevolg een interessante mondelinge bron om aan informatie te geraken... In hun dossiers bewaren ze ook verkoopaffiches en aanvullende informatie, die wettelijk niet moet bewaard worden, maar zéér interessant kan zijn. Notarissen doen meer dan huizen verkopen. Ze regelen ook erfenissen, openbare verkopen (ook van inboedels bvb.). Dat is informatie die een beter beeld geeft van het huis en zijn bewoners.

Openbare Verkoop VAN SCHEONE BOUWGRONDEN TE POPERINGHE.

De Notaris **VAN EECKE**, 70, Yperstraat, te Poperinghe,
zal openbaarlijk verkoopen, ten verzoeken en behoeven van de Kerkfabriek van Sint Jan te Poperinghe, op
den instel van 3 fr. de m², de schoone bouwgronden, waaronder aangewezen, gelegen te Poperinghe-
Stad, tusschen de brouwerij van Mr Pyck en de brouwerij "Au Boulevard", — Een perceel gebruikt
door J. Maet en al het overige door Jules Lazoore zonder pachtrecht.

STAD POPERINGHE.
Sectie D, n° 700'

Aanwijzingtafel.

EENIGE ZITDAG

Donderdag 9 Juni 1921,

OM 3 URE NANOEN,

in 'GUILLAUME TELLE' bij Pater Logie, Bruggestraat, te Poperinghe.

De koopers zijn verzocht hun trouwboekje of geboorteakte mede te hebben.

Poperinghe. Drukk. SANSEN-VAN ECKE, Uitgever van "De Poperingheenaar" Gasthuisstraat, 15.

Verkaveling uit 1921 van gronden tussen de Bruggestraat en de Korte Bruggestraat die eigendom waren van de kerkfabriek van St.-Jan (privaat archief).

Enkele voorbeelden van gedeponeerde notarisarchieven voor Poperinge:

Notariaat van oud-notaris Jean-Marie Lahaye, volledig gedeponeerd in 2001 in het Rijksarchief te Brugge. Bevat archief van 11 notarissen: Pieter Frans De Baenst (1723-1785), Johannes Ghelein (1795-1834), Pierre Lucien (1797-1829), Franciscus De Bil (1801-1803), Marie-Régis Lucien (1830-1871), Desiderius Ghelein (1834-1854), Franciscus Vanden Boogaerde (1843-1852), Desiderius Vanden Boogaerde (1853-1869), Karel-Lodewijk Floor (1855-1856), Grégoire Boucquey (1870-1915), Petrus Johannes Fraeys (1813-1842).

Notariaat van Kristien Puype, bevat oorspronkelijk archief van voorgangers Pierre Impe (1975-2010), Willem Impe (1951-1975), en depot uit 2001: Pierre Cassiers (1907-1951), A.J.L. Lava (1874-1907) en F.I. Berten (1845-1874). In 1974 werden reeds de minuten en repertoria gedeponeerd van Felix Jacques Berten (1815-1845) en Felix Joseph Berten (1845-1874).

Notariaat van Wim Van de Put, bevat archief van voorgangers Albert Van Eecke (1958-1997), Wilfrid van Eecke (1919-1958), A.D. Bocquart (1891-1919) en C. Vandecasteele (1856-1891).

Notariaat van William De Sagher, bevat de stukken van Justin Boudewyn (1872-1894) en Elie Van Cayzeele (1894-1942), dat werd gedeponeerd in 2000 in het Rijksarchief Brugge. De studie van notaris Elie Van Cayzeele's had standplaats in Reningelst. Dat archief is deels in private handen beland².

H. VANDENBERGHE, *Fonds Carzeele Journaal. Gedeponeerd materiaal S.A.P. ter inzage van de genealoog*, Poperinge, Croonestucken 6, 1987.

Tip: Ga steeds eerst zoeken op de webstek van het Algemeen Rijksarchief. Zeer snel zal u daar zien of het deel van het notariaatsarchief wat u zoekt, gedeponeerd werd of niet. Zo valt u de druk bevroegde notarissen niet te veel lastig... Vroeger hielden notarissen dearchieven van hun voorgangers meestal bij, maar de laatste decennia is daar kentering in gekomen (vooral door de gewijzigde opvolgingsregels) en wordt er steeds vaker en sneller gedeponeerd in de rijksarchieven.

Ook terug te vinden in notarisarchieven zijn algemenere dossiers aangaande sommige families. Zo hebben bepaalde notarissen uit hun functie van rentmeester heel wat bijkomend archief over eigendommen opgemaakt waarvan u het bestaan niet vermoedde. Lokale notarissen beheren dan als 'rentmeester' eigendommen van families die veraf wonen. Zo zal er heel wat archief te vinden zijn aangaande de herstellingen die gebeuren aan die panden en briefwisseling rond de verhuur van die gebouwen.

---

² Strikt juridisch gezien mag dit niet. Een notaris moet ofwel zijn archief nalaten aan zijn rechtsopvolger ofwel deponeren in het Rijksarchief. Het gaat tenslotte om het archief van een openbaar ambtenaar en is dus archief van de overheid. Ook van notaris Boucquey zijn er stukken in privaat bezit beland.

In diezelfde notarisarchieven zal u tevens dossiers aantreffen aangaande erfenissen en verdelingen. Vooral bij ingewikkelde erfenissen zijn deze dossiers uitermate boeiend. Onder deze categorie vallen ook de dossiers waarin de notaris goederen van minderjarigen of personen die het beheer van hun goederen zijn ontnomen, beheert als wettelijk aangestelde voogd of als toezichter op de familiale voogden.

Om deze laatste categorieën archief in te zien hangt u af van de goodwill van de notaris. Niet enkel zit je daar met privacygevoelige materie maar ook met archief dat een veel privater karakter kent dan de officiële oorkonding wat notarissen ambtshalve verrichten.

Let op: als u een 'notarisakte' in handen krijgt kijkt u best eens of u de minuut of een grosse in handen heeft. De minuut (enkelvoud) bestaat maar in één exemplaar en wordt door de notaris bewaard. Alle partijen hebben deze akte in origineel ondertekend. Een grosse of expeditieakte is een door de notaris gemaakt afschrift van de minuut en enkel door hem ondertekend, waarvan alle partijen één exemplaar ontvangen. Het is een belangrijk onderscheid, omdat als u een grosse in handen heeft dat misschien wel het bewijs is dat die mensen een eigen archief hebben bijgehouden en er misschien wel meer te vinden is...

Studie van den Notaris **VAN EECKE**, te Poperinge

OPENBARE VERKOOPING

van

WELDEMEUBELN

Juweelen, Hoveniersgerief, Bloemen
& verdere roerende voorwerpen
te **POPERINGE**

*De Notaris **Van Eecke**, te Poperinge, zal ten verzoeke van de Notarissen **LAUWERS** te Ieper en **NAUDTS** te Komen, handelend in hun hoedanigheid van mandatarissen van den Dienst van het Sequester, openbaar te koop bieden, op*

Woensdag 4 December 1946

*te 2 namiddag, en; indien zulks noodig is den volgenden dag, op hetzelfde uur, in de feestzaal van de herberg « Cour de Commerce », bij **M. Vandommele** te Poperinge, **Maurice De Wulfstraat** (indertijd **Meesenstraat**) nummer 4, nevens de Ieperstraat.*

Prachtige Meubelen, Juweelen en verder roerende voorwerpen, waaronder volledige Salonbekleding in gepolijst acajou, brandkast, radiotoestel, omlijste schilderij verbeeldend een beboscht landschap, schrijfmachine merk « Visigraph », bureel, volledige slaapkamerbekleding in eikenhout, gaskomfoor, toonbank, gouden armband-uurwerk, gouden pendantif met parel en steenen, paar gouden oorringen met steenen, halssnoer met boezempeld, gouden ketting met brelok, gouden ring met saphir en diamant, bloemen, bloempotten, 4 bakwagens, tweewielsteekkar en verder hofbouwalaam.

Met gereed geld.

Druk. **SANSEN** Gebroeders, Gasthuisstraat 19, Poperinge.

Openbare verkoop op last van het sequester in 1946 van een inboedel van een woning (private collectie)

Nadat de notarisarchieven zijn bestudeerd rest er nog een groot archieffonds, dit van de Registratie.

F. Registratie & Domeinen

Het archief van de wat we nog kennen als 'Registratie en Domeinen' is het zwart beest van menig *Archivforscher*, en dat is jammer. In Poperinge bent je letterlijk 'met je gat in de boter gevallen' want een deel van dit archief is 'door omstandigheden' in het stadsarchief beland en bewaard! Nu maakt de dienst en dus het archief van de registratie en domeinen deel uit van het departement 'Algemene Administratie van de Patrimoniumdocumentatie'. Als uw voorouders de cholera van 1866 hebben overleefd is het nu uw beurt om te vluchten.

Wie blijft zal verwonderd zijn door de eenvoud van het systeem maar evenzeer door de rijkdom van dit archief.

Erfenisaangiften

De aangiften van nalatenschap (déclarations de succession)

Er zijn tussen het jaar VII en de latere wetswijzigingen (1817 en 1851) een aantal wijzigingen in het erfenissysteem gebeurd, waarop ik hier niet kan ingaan.

De reeks 'Aangiften van nalatenschappen en van overgang bij overlijden' (R 1 – R 66) zijn de dossiers per nalatenschap, op datum van deponering (chronologisch) voor de periode jaar IV – 1874! Dus met een overlijdensdatum van de betrokkene ben je hier weinig of niets om te gaan zoeken, tenzij je de moeite wil doen om de reeks te gaan doorzoeken. De data van de deponering (en dat kan soms lange tijd na het overlijden zijn) zijn te vinden in de 'Tafel van Sterfgevallen' (R 102 – R 144, bewaard voor de jaren IV tot 1920). Daar verwijst men door naar de eerstgenoemde reeks. Soms heeft de eerste reeks van de originele ingebonden dossiers een eigen index achteraan, maar het blijft beter te werken met de 'Tafel van Sterfgevallen'.

Opmerking: bij behoefte zal u een verwijzing vinden naar een 'certificaat van behoefte'. Die mensen hebben geen erfenis mogen ontvangen omdat er niets te verdelen viel.

Deze (ingebonden) dossiers bieden soms verrassende info: gedetailleerde aangiften die een interessante inkijk bieden, zeker als over handels- of nijverheidszaken gaat...

Zie: W. BONCQUET, *De administratie der registratie en domeinen en haar archief*, Handzame, 1971.

Nadelen: Enkel de onroerende goederen van het eigen arrondissement staan er in, niet die er buiten. Bij gehuwden die getrouwd zijn onder het stelsel van 'scheiding van goederen' zal u enkel de goederen van de overledene terugvinden.

De registers zelf voor de periode vanaf 1875 tot 1904 zijn bewaard in het Rijksarchief te Brugge, doch daar is de onontbeerlijke 'Tafel van Sterfgevallen' niet beschikbaar, want de tafels tot 1920 zijn bewaard in Poperinge. De opdracht is dus eerst de tafels in Poperinge door te nemen vooraleer naar Brugge te gaan!

Zie: D. VANDAELE, *Inventaris van het archief van het Kantoor der Registratie van Poperinge en zijn rechtsvoorgangers (1795-1969)*, Algemeen Rijksarchief, Publ. 4126 (Rijksarchief Beveren, Inventaris 85).

Als u na al dit toch nog enthousiast bent, kan ik de lectuur van volgend standaardwerk ten zeerste aanbevelen:

P. DE RUE, *De geschiedenis van de Algemene Administratie van de Patrimoniumdocumentatie. Organisatie, bevoegdheden, ambtsgebieden, archiefvorming 1796-2006*, (Miscellanea Archivistica Studia 198), Brussel, 2011.

P. DE RUE, *Kopen en verkopen van vastgoed (1795 tot heden)*, Brussel, 2013.

Het archief van de registratie is veel rijker dan dit ene onderdeel wat ik hier heb aangegeven. Het verdient eigenlijk een aparte lessenreeks.

G. Atlas der buurtwegen (1841)

Interessant als vergelijkingsmateriaal is de gedetailleerde atlas der buurtwegen. Het kan zijn dat er naast het bestudeerde huis een buurtweg liep die al dan niet op vandaag afgeschaft is.

J. VANNIEUWENHUYSE, *In goede banen? De Provincie West-Vlaanderen en het beheer van de buurtwegen*, 1800-heden, Brugge-De Panne, 2005.

Deze kaart is ook te consulteren via www.geopunt.be.

Zowel de Stad Poperinge als het Archief van de Provincie West-Vlaanderen hebben een exemplaar van deze atlas.

H. Uitzonderingen: (voormalige) overheidsgebouwen

Als u een pand bezit dat ooit eigendom van de overheid was (vanaf 1798) of via het sekwester te koop werd gesteld, dan moet u andere archieven raadplegen. Voorbeelden: oude gemeentehuizen en pastorieën, oude stationnetjes (tram, trein), sommige scholen, voormalige gemeentebouwen.... Het is daar geraadzaam om in het betrokken stads- of gemeentearchief te duiken. Aan- en verkopen door de steden worden niet via de notarissen gedaan maar via het Comité van Aankoop. De akten en repertoria worden bewaard in de Rijksarchieven, maar de briefwisseling wordt vernietigd. Maar die laatste zal u in principe in het stads- of gemeentearchief vinden, als men die dossiers behouden heeft.

Een zoektocht naar oude stationsgebouwen is een zeer lastig verhaal. In de 19de eeuw waren spoorlijnen in privaat bezit en uitgebaat door vele tientallen spoorwegmaatschappijen. De NMBS is vanaf zijn ontstaan in 1926 er in geslaagd deze stelselmatig op te kopen en hun archieven te recupereren. Die zijn bewaard bij de NMBS zelf, maar zeer moeilijk toegankelijk wegens niet zo goed geordend (de trein is altijd een beetje reizen)... Eenzelfde situatie is er met het patrimonium van de voormalige Buurtspoorwegen, maar dat beperkte archief is wel bewaard en ontsloten (vzw META).

Zie SAP 433 Dossier spoorweg naar Hazebroek (1865), buurtspoorweg Poperinge-Veurne (1902) en Poperinge-Diksmuide (1902).

De stad heeft maar weinig eigendommen verkocht in de 19de en 20^e eeuw. Men zal er een spoor van vinden in de verslagen van schepencollege en gemeenteraad. Anders ligt het bij het OCMW (vroeger COO) waar er een constante handel is in eigendommen. Nadat ze de erfenis van notaris Felix Berten hadden binnengerijfd, was het OCMW van de stad plots grootgrondbezitter. Daar maakt men nog steeds gretig gebruik van. Dat archief is geïnventariseerd en consulteerbaar, maar wordt spijtig genoeg zelden gebruikt.

‘Speciale archieven’

Boven hebben we kort uiteengezet wat de meest aangewezen manier is om de structuur van de eigendomsoverdracht te kunnen opmaken (zowat de genealogie van je gebouw), maar in veel andere archieven kan je sporen vinden over de bouw en verbouwingen. We denken hier aan archieven van kerkfabrieken, het OCMW en zijn voorganger en aldaar bewaarde archieven van gerelateerde instellingen.

Archieven over de wederopbouw na de verwoestingen in WO I en WO II

De beide wereldoorlogen hebben sporen nagelaten in de stad en vooral tijdens WO II is er veel schade geweest. Over beide periodes bestaan er interessante archieffondsen die soms zéér rijke informatie geven over een gebouw. Beide periodes zijn afzonderlijk gedocumenteerd.

Zie: SAP Archief Wereldoorlog II nr. 5-23 oorlogsschadedossiers/wederopbouw

bv. nr. 5 wederopbouw huis Vredegerecht

bv. nr. 22 aanvragen heropbouw 1940-1944 (veel plannenmateriaal aanwezig, bv. van ‘A la Ville de Dunkerque’ van brouwer Daniël van Eecke door architect Joseph Desaegher)

Zie: RA Brugge Ministerie van Wederopbouw na oorlogsschade WWII.

Zie: ARAB Archief Dienst Verwoeste gewesten (1919-1926)

Opm. Is geklasseerd per gemeente. Een klein deelarchief is bewaard in het RA Brugge.

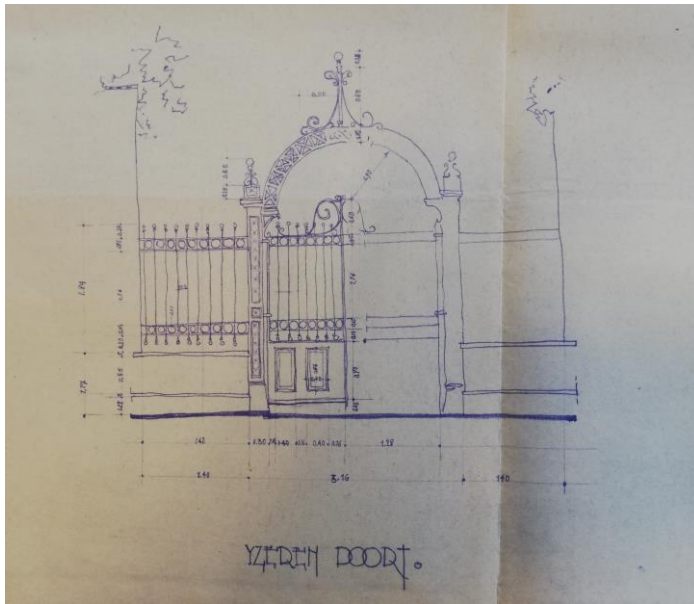
Zie: ARAB Archief Heropbouwministerie

Dit behelst wederopbouwdossiers uit de periode van de Tweede Wereldoorlog (1940-1944). Sommige dossiers die nog niet afgehandeld waren op het eind van de oorlog werden toch verder behandeld en daardoor steekt er soms ook recenter archief in. Inventaris F 0069 in de leeszaal van het Algemeen Rijksarchief te consulteren.

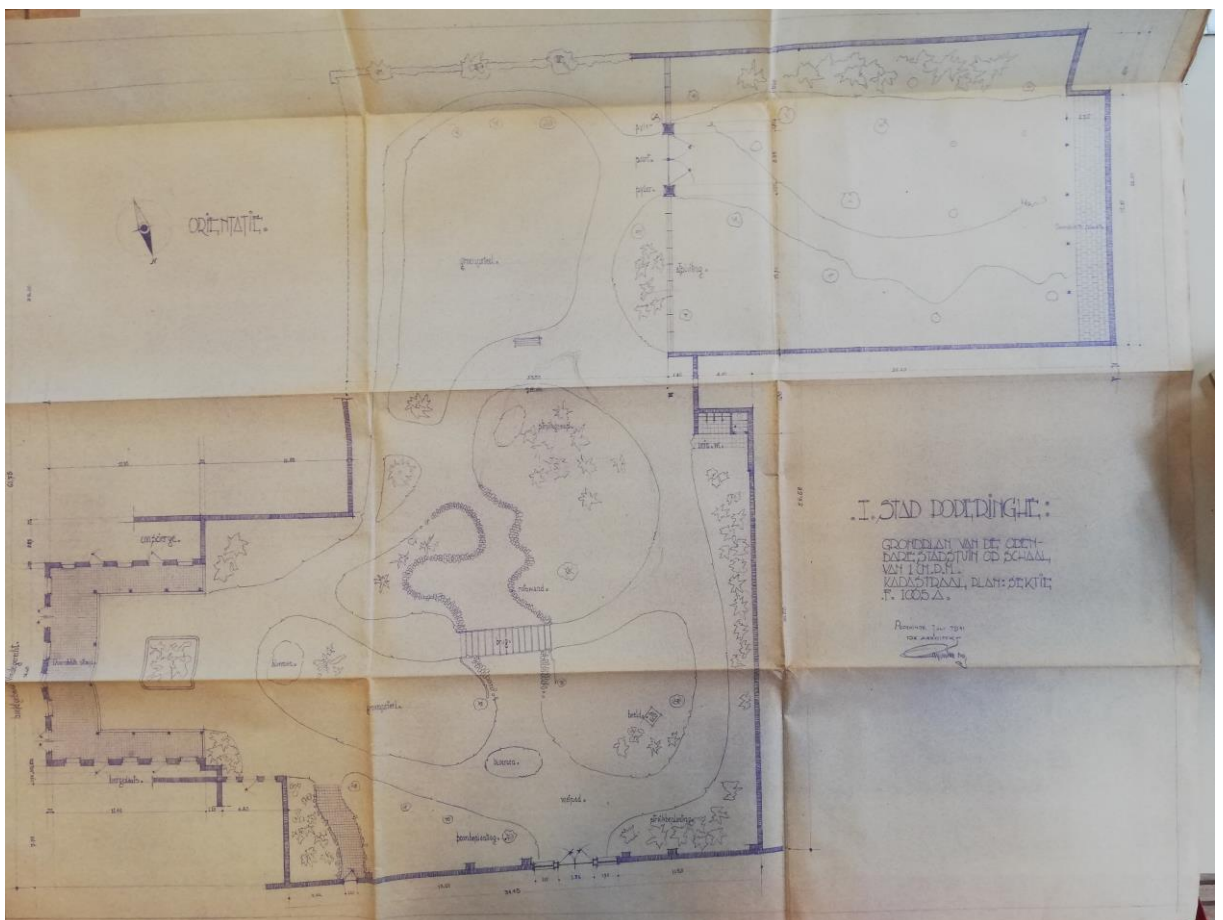
Bv. Dossiers Kerk van Krombeke (nr. 507), bouw Moederhuis Poperinge, Tuin Vrederecht – stadstuin (met veel mooie plannen). Poperinge (beken en de vaart, klaslokalen Vrije Vakschool, EZ Paulinen, nieuw moederhuis, uitbreiding RMS...) en Proven (ouderlingengesticht, hoppepersgebouw, gemeentegebouwen) betreft de nrs. 450 en 511. Roesbrugge nr. 451. Proven kerk, school en pastorie nr. 486.

In het dossier van de oorlogsschade: foto's en postkaarten die het gebouw documenteren. Hier nog met het huis rechts van het Vrederecht dat naderhand werd afgebroken bij de verbreding van de Hondstraat.

Detail van de toegangspoort in de Hondstraat naar de Openbare stadstuin.

Het grondplan van de voormalige 'openbare stadstuin' in 'van Merris' hof'.

We gaan voor een levendige geschiedenis van ons huis !

We gaan geen stambomen maken met enkel namen en data en in de val trappen die veel genealogen doen.

We willen die bewoners van vroeger leren kennen. Uit de divers opgegeven bronnen (notarisaktes, bevolkingsregisters) heeft u al richtinggevende gegevens van die bewoners. Er staan meestal geboorteplaatsen en -data in. Let op. Wat de notarisarchieven betreft zijn deze gegevens meestal zeer accuraat, maar in de bevolkingsregisters moet u deze gegevens toch wel eens checken. U duikt via de registers van de Burgerlijke Stand in hun geboorteacte, zal beroep van vader en moeder vinden, in hun huwelijksacte hun eigen beroep op dat ogenblik, in het bevolkingsregister het beroep op dat ogenblik. Maar ook gegevens van de kinderen. Het geeft een ganse gezinssamenstelling, ook van eventueel dienstpersoneel of andere inwonende personen, familie of andere. Het geeft een kijk op de sociale leefwereld van die bewoners.

Maar dat zegt nog niet alles. Er is véél meer te doen. Sociale geschiedenis van de 19de eeuw is boeiend, omdat het zo'n turbulente periode was. Er was grote rijkdom maar ook bittere armoede. En dat heeft allemaal zijn sporen in de bronnen nagelaten.

En dan pas begint de zoektocht écht die nog zelden iemand u heeft voorgedaan. Opeens wordt een huis een levend iets. Iets van vlees en bloed en dat moet het doel zijn. De geschiedenis van een huis is in eerste instantie dat van zijn bewoners.

Enkele suggesties:

affiches openbare verkopingen van huizen, inboedels en gronden

Het stadsarchief heeft verschillende verzamelingen affiches (eigen verzameling, aankopen en affiches in het fonds Het Wekelijks Nieuws,...). De affiches, meestal in opdracht van notarissen of gerechtsdeurwaarders gedrukt, zijn niet geïnventariseerd via Probat. Dat is jammer omdat het een bijzonder rijke bron is voor de sociaal-economische geschiedenis. Meestal zijn deze verkopingen ook aangekondigd geworden in de lokale kranten, zij het wat in een verkorte versie.

Een deel van de verzameling werd wel ingescand en per plaats (Groot-Poperinge en omliggende streken) online ter beschikking gesteld via de webstek van het stadsarchief. Er zitten werkelijk pareltjes in deze verzameling (die deels uit het archief van notaris Elie Van Cayzeele komt). Er bestaat jammer genoeg geen index van, zodat het een zoekwerk is om u door de verzameling te worstelen...

De affiches zijn interessant: ze geven de namen van de verkoper meestal op, die van de gebruiker of bewoner en de 'aangelanden'. Soms worden huizen mét inboedel verkocht, of de inboedel alleen. Dan weet u ook direct via welke notaris de zaak gelopen is en heeft u zicht om het ganse dossier terug te vinden. Het is interessant om bepaalde kunstvoorwerpen die zich in huizen bevonden te gaan traceren. Of de notaris u in dat geval evenwel zicht moet geven op de namen van de koper is een

ander probleem. Ook hier is geheimhouding soms een drempel voor verder onderzoek.

bouwvergunningen

Individuele dossiers zijn niet bewaard gebleven voor de stad Poperinge, doch er is steeds een spoor te vinden in de verslagen van schepencollege en gemeenteraad (digitale indices zijn daarvan beschikbaar). Ze geven een aanwijzing voor wijzigingen aan het gebouw: een extra deur, vergroting ramen, gedeeltelijke afbraak,... Dergelijke vergunningen werden tijdlang zelfs gepubliceerd in 'de Poperingenaar/het Wekelijks Nieuws' (online consulteerbaar bij www.historischekranten.be).

dossiers gevaarlijke, hinderlijke en ongezonde bedrijven (Provinciaal Archief Brugge, via Probat)

Dit archief dat bewaard is in het Provinciaal archief bevat zeer interessante dossiers (44.000 stuks), soms met plannen en als u veel geluk heeft foto's. Vanaf er iets of wat van industriële activiteit was, zal u in dat archief een dossier vinden. Ook in de verslagen van schepencollege en gemeenteraad van de stad Poperinge, omdat zij de meeste dossiers ter goedkeuring moesten doorsturen aan de provincie. In de stad zelf zijn ook deze dossiers niet bewaard gebleven, doch de dossiers in de provincie maken dit goed.

J. VANNIEUWENHUYSE (red), *Goed garen gesponnen? Industrialisatie in de provincie West-Vlaanderen, 1800-1940*, Brugge, 1998.

J. MESTDAGH, 'Ontsluiting en valorisatie van archiefreeks over hinderwetgeving: pilootproject in Vlaanderen', in *Bibliotheek- en Archiefgids*, 80, 2004, p.22-27.

M. MARIN, *Dossiers van gevaarlijke, hinderlijke en ongezonde bedrijven; kritiek en bruikbaarheid voor historisch onderzoek. Een analyse aan de hand van 1ste klasse vergunningen in het Provinciaal Archief West-Vlaanderen 1863-1970*, Gent, Academia Press, 2010.

Wat u daarin zal vinden ? Vergunningen voor het bekomen van toelatingen tot het uitbaten van tijdelijke steenbakkerijen, installatie van stoommachines, van gasmotoren,... Kortom, alles wat iets te maken heeft met de mechanisatie van onze stad in de 19de en 20^e eeuw. Men mag niet vergeten dat er een grote pre-industriële en industriële activiteit was binnenin de stad in de 19de eeuw. Achter woningen in het centrum trof men tal van activiteiten aan: tabaksfabriekjes, steenbakkerijen, brouwerijen,... En veel activiteiten die thans al lang uit het straatbeeld verdwenen zijn: brouwerijen, touwslagerijen, tabaksfabriekjes,... Een blik op de leggers van Popp geeft daar een mooi beeld van.

fotomateriaal

Er werden vroeger een reeks fotoboeken uitgegeven over de stad, veelal door de Kring voor Heemkunde "Aan de Schreve". Deze zijn een zeer nuttig werkinstrument, omdat nogal wat huizen en hun bewoners worden benoemd³.

We vermelden:

S. COSSEY & W. TILLIE, *Terugblik. Oude straatgezichten in de hoppestad*, Poperinge, 1983.

S. COSSEY & W. TILLIE, *Groeten uit het Hoppeland. Groot-Poperinge tussen 1900 en 1925*, Poperinge, 1994.

Ook tal van andere uitgaven van de Heemkring Aan de Schreve bieden zeer talrijk fotomateriaal aan.

C. DEPOORTER, S. COSSEY, W. TILLIE, *1914-1918. De oorlog achter het front*, Poperinge, 1987.

S. COSSEY & W. TILLIE, *Mei-juni '40. Poperinge in puin*, Poperinge, 1990.

S. COSSEY & W. TILLIE, *Van alle markten thuis. 800 jaar Vrijdagmarkt Poperinge*, Poperinge, 1988.

Dit laatste boek is natuurlijk een ideaal startpunt voor wie een pand op de Grote Markt wil bestuderen omdat alle gebouwen er de revue passeren, doch voor de gegevens van voor de 20^e eeuw duikt u toch beter nog een extra het archief in omdat er hierover zeer veel ontgonnen en in dat boek ongebruikt materiaal, ter beschikking is.

Natuurlijk is op vandaag de internetsite Westhoekverbeeldt een onmisbare bron voor dergelijke opzoekingen. De aangeboden informatie bij de foto's is niet altijd even secuur en moet wat de aangereikte historische informatie best toch nagetrokken worden. Het neemt niet weg dat het een goeie start is in uw zoektocht naar beeldmateriaal naar uw huis en een aanzet moet zijn om nieuwe gegevens te delen met de vrijwilligers van de site. Nadeel is dat u niet op huisniveau kan zoeken, maar enkel op straatnaam, bewoners/eigenaar, activiteiten,...

Een bijzondere collectie is deze aangelegd door de Provinciale bibliotheek (Tolhuis Brugge, thans in Heule). De verzameling Westflandrica is ongemeen rijk maar wordt veel te weinig geconsulteerd. Een rijk geïllustreerde overzichtscatalogoog uit 2015 geeft een eerste beeld op wat er te vinden is.

---

³ Voor een index op dit tijdschrift, zie K. PAPIN, *Analytische inhoudsopgave 25 jaar 'Aan de Schreve'*, uitgave Heemkring Aan de Schreve, Poperinge, 1996 (44pp). Ook online ter beschikking via de webstek van de vereniging.

Een speciaal geval: beschermde monumenten, landschaps- en dorpsgezichten.

In Poperinge zijn nogal wat beschermde monumenten. Sommige zijn deels geklasseerd (bv. enkel de voorgevel), andere helemaal interieur (deels of geheel) inbegrepen. Wie in zo'n pand woont weet dat wel, al was het maar omwille van de voor- en nadelen die die 'bescherming' biedt. Het voordeel is wel dat die huizen al beschreven zijn – soms zeer summier – in de reeks 'Bouwen door de eeuwen heen' (kanton Poperinge deel 11 n2) van het Bestuur Monumenten en -landschappen. Voor een recente lijst van beschermde monumenten of dorpsgezichten moet men op het internet gaan zoeken, alwaar de gegevens uit de studie van Anne-Marie Delepierre en Martine Huys ook gepubliceerd zijn. Maar ook niet-monumenten staan er in, waardoor eenieder die een huis wil bestuderen van voor pakweg 1960, toch best eens in die gids kijkt. Er wordt gewezen op interessante bouwkundige elementen van huizen. Het is een 'historische' inventaris op zich, want een deel van de huizen is intussen verdwenen: afgebroken of zo gewijzigd dat de oude elementen verdwenen zijn. In dat boekdeel staan niet enkel de beschermde monumenten, maar alle gebouwen die interessant waren uit bouwkundig oogpunt.

Wat monumenten betreft zijn er tal van bijkomende mogelijkheden om aan ouder fotomateriaal te geraken. Vooreerst via de website van het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium (KIK-IRPA) zijn veel oude foto's van voornamelijk beschermde monumenten gescand. Ook bijvoorbeeld deze van de Mission d' Huicque. Ook heeft de Provinciale zetel van Onroerend Erfgoed (de vroegere dienst monumenten) in Brugge een groot bestand (niet digitaal voorhanden) van foto's van beschermde monumenten (zowel van het exterieur als het interieur).

H. STYNEN, G. CHARLIER & A. BEULLENS, *15/18 Mission Dhuicque. Het verwoeste gewest*, Brugge, 1985.

Voor de opzoeking naar de huizengeschiedenis heeft dit monument-zijn totaal geen invloed, daar alle administratieve geplogenheden bij overdracht dezelfde zijn als bij 'gewone' huizen. Enkel op de belastingaangifte van de eigenaar kan u dat zien, maar dat gaat voor ons onderzoek wat te ver.

Aanzienlijk veel plannen zijn bewaard in het Archief van de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen (bij het VIOE) dat nu deel uitmaakt van OE (Onroerend Erfgoed). Dat is voor West-Vlaanderen te consulteren in Brugge, maar aangezien het archief in Brussel bewaard ligt moet men steeds op voorhand de aanvragen richten aan de diensten.

In handen van een vennootschap

Het zou kunnen zijn dat een gebouw in handen is van een vennootschap (bvba, vof, NV,...) omwille van fiscale redenen. Wat de registratie betreft maakt dat niets uit. Een vennootschap kan kopen, moet taks betalen,... Enkel het erfenisgegeven is anders (al dan niet overdraagbaarheid van de aandelen), maar aangezien dat een fenomeen is wat we maar de laatste decennia kennen, is dit voor ons onderzoek geen beletsel. Je hebt naast de eigenaar (de vennootschap ook de bewoners, eventueel de aandeelhouders – maar dat

hoeven niet dezelfde personen te zijn). Zoiets vraag je best na bij de betrokkenen. Je ziet dergelijke fiscale constructies ook snel als zo'n pand in de verkoop belandt. Men koopt dan via 'overname van aandelen': je koopt een vennootschap waar het pand in steekt als activa.

De onvindbare architectenarchieven ?

Interessant archiefmateriaal zouden de archieven kunnen zijn van architecten, maar dat is zéér moeilijk gegeven. Er zijn voor Poperinge vooreerst amper bouwdoSSIers bewaard (en daar staken die plannen in). Je moet verduiveld veel geluk hebben om de naam van de architect, laat staan de plannen van een huis terug te vinden. Het is nochtans zeer boeiend om dit te zoeken, zeker als met een pand zit dat uit de 20^e eeuw dateert. Wanneer je met wederopbouwarchitectuur (WO I) te maken hebt kan je de naam van Coomans wel tegenkomen, en dat archief is wel bewaard in het stadsarchief van Ieper. Maar hij werkte maar zelden voor particulieren en meestal voor openbare besturen en in het kader van restauraties van monumenten. Er zijn in Poperinge tijdens het interbellum veel mooie gevels gebouwd in de stad, door architecten die een modernistische inslag hadden, zoals Omer Carpentier. Het is toch interessant om toch te speuren naar hun naam. Misschien zit er een steen in de voorgevel met de naam, misschien heeft iemand de naam nog in gedachten. Voor openbare gebouwen zal je de naam van de architect vinden in de gemeenteraadsbeslissingen. Een (zeer) beperkt aantal plannen van huisgevels zijn in het stadsarchief van Poperinge bewaard.

En je moet gaan praten met mensen om dingen te weten te komen. Een gekend modernistisch architect is Degeyter van Brugge. Die heeft bv. het interieur van de raadszaal van het OCMW ontworpen in neo-renaïssancestijl (na WO II) maar ook het interieur van Café Oud Vlaanderen. Gelukkig heeft men bij de nieuwbouw van de OCMW-gebouwen de zaal behouden!

Een zeer interessante gids voor de wederopbouwarchitectuur die tevens een overzicht geeft van architectuurarchieven is:

Het gekwetste gewest. Archievgids van de wederopbouwarchitectuur in de Westhoek, Antwerpen, 2009.

Alhoewel dit enkel betrekking heeft op de heropbouw na de verwoestingen van de Eerste Wereldoorlog, worden tal van bronnen aangestipt die ook van een ruimer belang zijn.

Leuk voor Poperinge is de gids uit 2006 van architect Bernard Dehouck 'Kunst-Vol Poperinge' die de aandacht vestigt op gevel- en andere kunstwerken in de stad. Het kan en zal hopelijk een start voor verder huizenonderzoek.

3. TUSSEN DE NIEUWE TIJD EN HET ANCIEN REGIME

De overgang: 1834 – 1796

Iets moeilijker is de overgang tussen de ‘Belgische’ periode en het eind van het ancien regime. Het kadaster is ingevoerd door de Franse bezetter in onze streek, maar dat archief is voor deze jaren niet zo gemakkelijk toegankelijk. In het Kadaster te Brugge bewaard men namelijk enkel het archief vanaf 1834, het wettelijke vertrekpunt van het kadaster (men heeft bijna vier decennia gewerkt aan de opmaak van het kadaster!). Het primitief kadaster wordt nog steeds bewaard bij de administratie van het kadaster – nu de Administratie Opmetingen en Waarderingen binnen de Algemene Administratie van het Patrimoniumbeheer van de Federale Overheidsdienst Financiën in Brussel. En daar komt u amper of niet in. Het is wel tegen de wet van openbaarheid van bestuur (die dingen zijn 200 jaar oud!), maar daar hebben ze duidelijk de schijt aan.

A. Coenen, G. Leloup en M. Trigalet, *Inventaris van de primitieve plannen van het kadaster* (Brussel, 2016).

A. Coenen, G. Leloup en M. Trigalet, *Inventaris van de processen-verbaal van de afpalingen van gemeenten* (Brussel, 2017).

M. Preneel, ‘Op de grens van het archiefperceel. De bewogen geschiedenis van het archief van het Belgische kadaster’, in: *Liber Amicorum Coppens Herman* (Brussel, 2007) 291-301.

J. Verhelst, *De documenten uit de ontstaansperiode van het moderne kadaster en van de grondbelasting (1790 -1835)* (Brussel, 1982).

A. Zoete, *De documenten in omloop bij het Belgisch Kadaster (1835 - 1975)* (Brussel, 1979).

Nu heeft het Algemeen Rijksarchief een plan opgevat om dit intussen ‘historisch’ archief te gaan valoriseren. Probleem voor de zoekers is dat men nu enkel de plannen zelf heeft gescand en de processen verbaal van afpalingen van de gemeenten. Er zijn nu 23.423 scans van de primitieve kadasterplannen beschikbaar evenals 61.530 scans van de processen verbaal van afpaling (die de grenzen van de gemeenten en secties vastleggen). Die laatste zijn minder interessant voor ons, tenzij het huis dat u wil bestuderen net op een grens ligt.

U kan deze online raadplegen op www.search.arch.be en dan als zoekterm Inventaris van de primitieve plannen van het kadaster of inventaris van de processen verbaal van de afpalingen van gemeenten als zoekterm ingeven.

Voor Poperinge zijn de nummers:

Inventaris van de primitieve plannen van het kadaster. Poperinge sectie F zit onder de nrs. 22738 tem 22741. Die gegevens werden gemaakt tussen 1830 en 1834. De grenzen van de gemeenten zitten onder het nr. 1853-1855, interessant voor wie net op de gemeentegrens woont.

Het proces verbaal van de afpaling van de gemeente (tussen 1813 en 1834) zit in de *'Processen verbaal van de afpalingen van de gemeenten'*, voor Poperinge nr. 1513.

Het probleem voor Groot-Poperinge is dat een aantal van deze archieven 'onvindbaar zijn'. De grenzen tussen Roesbrugge, Proven en Krombeke met Beveren-IJzer en Stavele zijn (schijnbaar) niet bewaard gebleven.

Dat primitief kadasterplan van Poperinge uit 1834 is zeer interessant omdat het toch nog zo'n 40 jaar ouder is dan dat van Popp (1872). Je ziet dat er in die periode toch een aantal wijzigingen zijn geweest in de binnenstad, die je zonder die oude kaart moeilijker zou te weten komen.

Nu interesseert ons natuurlijk de overgang van de eigenaars voor deze periode, en dat is niet gescand archief. Ik vermoed – men zal mij tegenspreken – dat er in dat archief bijzonder interessant materiaal zal steken voor de eerste jaren van de Franse Revolutie (jaar IV en volgende). En daar komen we maar moeilijk aan op die dienst in Brussel.

Dus moeten we ons op de tweede optie richten: de registratie, waarvan het archief vanaf het jaar IV gewoon in het stadsarchief van Poperinge ligt. *You don't have to be smart to succeed!* Bijkomend blijven de andere bronnen geldig: bevolkingsregisters of de notariaatsarchieven.

Bevolkingsregisters (maar enkel dus voor bewoners) zijn het eenvoudigst natuurlijk, ze bestaan voor de jaren 1799, 1815, 1826 en 1830 (SAP 418bis – 419 - 420 – 421 en 422).

De kadasterplannen van 1816 zijn intussen digitaal consulteerbaar via www.cartesius.be voor Poperinge en Reningelst. Het vraagt enig zoekwerk (er steken nu 86 kaarten voor Poperinge in) en het duurt meestal wat tijd vooraleer je de juiste kaart hebt. De scans zijn evenwel duidelijk en bruikbaar.

Weetje:

Tenslotte, in het Rijksarchief van Brugge heeft u alvast ook een archieffonds de *pre-primitieve en primitieve plannen van het kadaster* (vanaf 1807) in het Archief van de Gewestelijke Directie van het Kadaster West-Vlaanderen, 1807-20^e e. (toegang FB0005). Daar steken voor ons in:

N° 143 Krombeke (1817)

N° 233-236 Poperinge (36 kaarten, 1^e helft 19de eeuw)

N° 237 Proven (1816)

N° 243-244 Reningelst (1^e helft 19de eeuw)

N° 327-328 Watou (1817)

Dit archief is enkel op microfilm raadpleegbaar, wat de opzoeking ten zeerste bemoeilijkt. Een deel zit al online op www.cartesius.be.

In zeer uitzonderlijke gevallen zit u met een grond/gebouw dat door de Franse Staat tijdens de bezetting is aangeslagen geweest (meestal dus kerkelijk goed). Dat is voor Poperinge vrij eenvoudig terug te vinden.

Zwart Goed ?

Er zijn twee grote confiscatierondes geweest van kerkelijke goederen door de overheid op het eind van de 18de eeuw. Daarvan is er een aparte administratie op poten gezet. Die huizen zijn gemakkelijk terug te vinden in de reeks SAP 94 – 102. U zal daar tevens de huurders/pachters vinden, zodat u via de bevolkingsboeken een bijkomend houvast heeft.

Nu is het aandeel huizen in het zwartgoed eerder beperkt. Er zijn procentueel veel meer gronden en bossen aangeslagen en een maar beperkt aantal huizen en gebouwen, wat zich dan nog beperkt tot grote kerkelijke gebouwen: proosdijen, kloosters, Groot-Sint-Jorishof, molens,... Van de eerste confiscatieronde onder Jozef II die enkel de 'onnutte' religieuze instellingen in het vizier had, is er niet enkel in de briefwisseling van de stad gegeven te vinden (bv. SAP 71 over de afschaffing van de Brigittijnen in West-Vleteren), maar werden afzonderlijke archiefbestanden bijgehouden (bv. SAP 490/4 Brigittijnen, SAP490/5 Recollecten, SAP490/6 Penitenten, SAP490/7 Benedictinessen, SAP466 *bis* en *ter* Proosdij...).

Nu is dit een eerder uitzonderlijke situatie in de totaliteit van de te bestuderen huizen. Via de algemene literatuur zal u dat allicht al op het spoor gekomen zijn.

Het archieffonds dat daarbij moet ingezien worden is dit van de Franse Hoofdbesturen in het Rijksarchief van Brugge. De inventaris is:

J. DE SMET, *Inventaris van het Archief van de Franse Hoofdbesturen*.

Er bestaat een tafel per kanton die dan verwijst naar de datum van verkoop en een artikelnummer. Dat nummer heb je nodig om in de registers te duiken van de verkopen. Deze akten zijn zeer nuttig omdat ze een beschrijving van het pand geven.

4. Opzoekingen in het Ancien Regime

Het jaar 1796 is een secuur want dan eindigde het ancien regime en begon de 'nieuwe tijd'. Dat is een andere administratie en een andere wijze van zoeken. Waar na 1796 de 'staat' een grotere rol krijgt, is dat voordien niet zo. Voor 1796 zal de 'staat' zich nooit gaan bemoeien met overdrachten van gebouwen en gronden en is de fiscaliteit eraan verbonden een materie van de steden, parochies, heerlijkheden... Bovendien zit je in Poperinge in deze periode met twee aparte juridische entiteiten en dito administraties: die van de stad en die van de heerlijkheid 't Zwijnland. Voor wie in de stad zelf zoekt, is dat enkel voor het kleine grensgebied rond de huidige brouwerij 't Zwijnland en de Zwijnlanddreef van belang. Eens je onderzoek buiten de stad gaat, weet dan dat je daar terdege rekening mee moet houden! We hebben geen kaart van de exacte grenzen van de heerlijkheid 't Zwijnland, al zou die eigenlijk eenvoudig te maken moeten zijn.

Noteer overigens dat de kenletters A-F een Napoleontische uitvinding zijn en dat men voordien rond de stad een aantal 'hoeken' had, die men vrij consequent in de bronnen aangeeft. Het vergemakkelijkt enigszins om de plaats te lokaliseren want er staan soms straatnamen of perceelsbenamingen in die u niet zo direct zal weten te situeren. Natuurlijk grijpt u daar best terug naar het reeds opgegeven Vandenberghe's Toponymie.

Je weet een straatnaam, ongeveer de plaats waar het huis stond en de naam van de eigenaar en diens burens rond 1796. Dan begint een speurtocht die iets moeilijker is dan voor de 19de en 20^e eeuw. Er is geen kadaster meer en men kan huizen op verscheidene manieren verkopen, want zowel notarissen als de schepenen kunnen verkoopakten verlijden. Veel notarissen waren er niet in Poperinge en er zijn maar een paar notarisarchieven bewaard, meestal fragmentair. Veel meer akten werden verleden voor de schepenen. Die stukken zijn te vinden in de 'halmen'.

Starten doe je met de lijsten van ommestellingen. Dat zijn de lijsten van de bewoners van de huizen, niet van de eigenaars! Let daar mee op. Zoals eerder gezegd zijn niet alle bewoners ook eigenaar en daarvoor is het zeer nuttig ook de burens in het onderzoek mee te betrekken. Je hebt een iets beter houvast.

A. Ommestellingen

In dit stadium van je onderzoek moet je er je burens bij betrekken, anders ga je snel de mist in gaan. Het is niet omdat het het vijfde huis is uit een straat, dat het dat altijd geweest is. Er kunnen splitsingen en samenvoegingen zijn, en er kunnen twee gezinnen in één huis wonen, er kan een (achter)huis achter een ander dat wel aan de straatzijde staat... En het hoekhuis, bij welke straat hoorde dat?

Bewonersgegevens haal je uit de lijsten van ommestellingen (op straat), die eigenlijk belastinglijsten zijn. Deze lijsten bestaan voor zowat alle jaren en eens je weet waar je het huis kan vinden, is het eenvoudig om jaar per jaar hoger op te klimmen. Maar niet alle lijsten

zijn zo eenvoudig te lezen en de route die werd gevolgd blijkt niet altijd dezelfde te zijn. Daarom moet je echt jaar per jaar gaan volgen. De gegevens zijn er veel minder uitgebreid dan in bevolkingsboeken.

Speel het slim: maak een Excel-lijst van die kant van de straat, jaar op jaar. Bepaalde anomalieën zullen veel vlugger opvallen.

Er zijn enkele lijsten uitgegeven:

H. VANDENBERGHE, 1600.... Blauw boekje....

H. RONSE-DECRAENE, 'De bevolking van Poperinge anno 1695 (III)', in *Westhoek Genealogisch Jaarboek V*, Dikkebus, 1988, p.21-57 (met index achter het artikel zelf).

Deze uitgave vergelijkt de ommestellingen van 1695 en 1696.

Puur uit de ommestellingen, kan je niet veel bijkomende gegevens halen: bewoners en de belasting die ze betalen voor hun huis, grond en bedrijf. Soms ook een belasting op 'rijkdom'. Ronse-Decraene heeft reeds aangegeven welke info men kan verwachten uit de lijsten van ommestellingen. In 1695 betaalde men voor een normaal huis 1 Lb. par. Een halfhuys betaalde 10 s⁴.

Je moet in andere bronnen duiken om meer te weten te komen. Verkopen en erfenissen zijn de meest interessante bronnen daarin.

Archief: SAP 726-742 (1588-1799)

B. Halmen

Dit zijn 'overdrachten' van onroerende goederen, genoemd naar de figuurlijke 'bussel stro' die werd gegeven als teken van overdracht. Ook staan in deze registers erfenissen in.

Een quasi doorlopende reeks vanaf 1556 is voor de stad bewaard en op enkele registers na zijn ze voorzien van een tafel (SAP364-389).

Deze stukken zijn interessant, omdat ze – zeker de latere akten - een beschrijving gaan geven van het gebouw. Bij verdelingen zal u eveneens de inboedel kennen verdeeld over de kamers waar alles lag. U kijkt binnen in de leefwereld van de vroegere bewoners.

Zo keer je vlot terug tot de tijd van de godsdienstoorlogen aangezien de reeks start in 1556. De eerste akten zijn wel beknopter dan in een latere periode.

Deze bron geeft altijd de gegevens aan van de vorige eigenaar(s) en van de burens in alle windstreken. Dat is de wijze waarop men het aangeeft: ten noorden, westen, zuiden,... Een kaartje bij de hand houden om te weten waar het noorden ligt is nuttig. Maar let op. Het is al meer dan eens opgevallen dat men zich wel eens vergist heeft met de windstreken...

---

⁴ Merk op dat in zijn uitgave op p.22 foutief staat dat 1 pond 10 schellingen zou omvatten. Dat moet natuurlijk 20 schellingen zijn. In een schelling zitten op zich dan nog eens 12 denieren, zodat in één pond 240 denieren zitten.

Beschikbare uitgaven en toegangen:

H. VANDENBERGHE, *Halmen en renten Zwijnland (1612-1699) met inleiding over de geschiedenis van de heerlijkheid tijdens het ancien regime*, Poperinge, Croonestucken XVI, 1993.

H. VANDENBERGHE, *Halmen 1556-1559*, Croonestucken XXXV.

X, Uitgave van *SAP 390 en 393c (Halmen 1789-1793)*, in Croonestucken XXXIV (onlineuitgave).

Online via de webstek van het stadsarchief van Poperinge zijn de SAP 364 (Halmen 1556-1562), SAP 365 (Halmen 1573-1589) en SAP 390 (Halmen 1789-1790) beschikbaar in analysevorm (namen, straatnamen, data).

In het ancien regime verwees men graag naar huis- en grondnamen. Dat zijn interessante 'vaste' herkenpunten in een straat. Alhoewel. Het is bekend dat sommige, vooral cafénamen wel eens met de eigenaar mee verhuisden. Laat je dus niet vangen ! Jammer genoeg worden deze namen in lijsten van ommestellingen zelden of nooit vermeld...

Toponymie: H. VANDENBERGHE, *Toponiemen van Groot-Poperinge*, Poperinge, 2008.

C. Deelloten of Wezerie

Om de erfenissen van wezen te onderzoeken moet u de reeks Deelloten en Wezerie induiken. Er waren door de hoge sterftcijfers veel meer weeskinderen dan op vandaag en de stadsschepenen hadden toezicht op het beheer van de goederen van de wezen, een voorzorgsmaatregel om te beletten dat minderjarigen hun erfenis zouden mislopen. Ook dienden de schepenen (er waren 'wezenmeesters' onder hen aangeduid) te zorgen dat de weeskinderen een degelijke opvoeding genoten. Deze registers zijn dus een uitstekende bron om een eigendom te traceren.

H. VANDENBERGHE, *Register van wezerie 321*, Poperinge, Carzeele Journaal, 1985.

Online via de webstek van het stadsarchief van Poperinge is het register SAP327 (Deelloten 1711-1725) volledig te consulteren.

In het stadarchief van Poperinge is dit de reeks SAP320-345. Het oudste register SAP320 is een fragment voor de jaren 1505-1515. Vanaf de registers SAP321-330 is er een bijna doorlopende reeks vanaf 1565 tot het eind van het ancien regime (met losse tafels in de registers). De losse akten zitten vervat in de nrs SAP338-345. Hierop is een index ter beschikking op naam.

Maar daarmee zijn de 'gewone' erfenissen nog niet behandeld. Gelukkig waren er ook erfenissen waar enkel meerderjarigen in betrokken waren. Die moet men zoeken in de 'gewone' reeksen van oorkonding door schepenen. Ook zij gingen daarover, omdat de erfenisregels via de costumen geregeld waren.

D. Gemene passeringen

In Poperinge worden de 'akten van vrijwillige rechtspraak' ook wel gemene passeringen genoemd. De schepenen treden daar op als instrumenterende partij in overeenkomsten die door derden in een contract of overeenkomst worden gegoten.

K. PAPIN, 'Gemene of wettelijke passeringen of oorkonding van vrijwillige rechtspraak. Een korte historische schets', in: *Westhoek-Info*, VII, 1991/3, p.90-91.

Losse akten van 1648-1796 (SAP 351-354)

Index op fiches

Registers 1715-1795 (SAP 346-350)

Index op nrs 347-348

Deze boeken hebben een zeer diverse inhoud: schuldbekentenissen, kopieën van notariële akten, maar ook fundaties, verkopeningen van huizen, pachtcontracten, uitvoeringsstukken van processen, huwelijkscontracten, testamenten, volmachten (procuraties). Erfenissen staan hier niet in. Vreemd genoeg vangt de reeks met registers pas in 1715 aan, niettegenstaande dit een zeer belangrijke archiefreeks zou moeten zijn gezien de belangrijkheid van deze bevoegdheid van schepenen. Vreemd gezien vele andere reeksen aanvangen eind 16de eeuw, maar deels administratief te verklaren. In de 16de en 17de eeuw maakten de schepenen nog niet dergelijk onderscheid tussen deze akten. Het passeerde voor hen en het werd genoteerd. Niet steeds in het register dat daartoe de naam droeg. We vinden de akten van gemene rechtspraak voordien dus in de andere reeksen terug.

Daarom dat we voor de vroegst gedocumenteerde periode eigenlijk in de registers van renten moeten gaan zoeken. De naam van de registers is misleidend want er staat méér in dan enkel renten.

De oudste bronnen.

Eens je de laatste 'halm, deellot of gemene passering' gevonden hebt, zit je bijna op het einde van de speurtocht. Toch is er nog één bron, nl. de renteboeken, die zeer interessante gegevens kunnen bieden waardoor je tot rond 1540 kan geraken. Bijna 500 jaar huisgeschiedenis.

Deze bron is moeilijk voor de meeste zoekers. De oudere registers zijn in een voor de meeste wanhopig schrift opgesteld.

E. Renten

Ik heb nooit begrepen waarom zo weinig zoekers de renteboeken induiken. Precies of mensen schrik hebben de cholera te krijgen bij het hanteren van die bijzonder interessante registers. We hebben een doorlopende reeks vanaf 1540 voor de stad voorhanden. Een werkelijk unieke bron.

Waarom ze voor huizengeschiedenis zo interessant zijn is meer dan duidelijk: huizen dienden als borg, als onderpand voor een rente en dat kun je best vergelijken met een hypotheek die de bank op vandaag neemt als u een lening aangaat om een onroerend goed te kopen. En daarmee ziet u direct de link tussen rente en huis ! Even ter info: het verschil tussen een rente en een cijns. Een cijns is aan een grond gebonden en gaat steeds mee met de grond (die grond is juridisch gezien als we het op vandaag bekijken nooit je eigendom, je betaalt een cijns om er een huis te mogen op zetten)⁵, een rente wordt door een persoon betaald als een vorm van intrest of vergoeding voor een lening.

In de registers van renten zal u zeer veel huizen terugvinden, dat heeft eigen onderzoek voor bv. de Kleine Markt (Burg. Bertenplein) aangetoond.

Naast renteakten zijn er ook een aantal andere akten te vinden in deze registers: testamenten e.a. die onder de 'vrijwillige rechtspraak' vallen. Dat heeft allicht te maken met de wijze van oorkonding en dat men niet het strikte onderscheid maakte in de registers qua inhoud van de akte, iets wat later wel gebeurde.

Zeer opvallend is het opduiken van heel wat verkopen van onroerend goed in deze registers, terwijl deze akten in de registers van Halmen zouden moeten te vinden zijn. Ook een aantal varia-akten zijn te vinden. Zo laat de Proost van Poperinge een akte betreffende de restauratie van de kerk van Neerwaasten in de registers noteren (SAP 397, dd. 21 mei 1620), Cornelis Pierens laat een pachtovereenkomst voor een hoeve in Proven vastleggen (SAP 397 dd. 24 september 1620), pachten de stadsschepenen aan de Proost de molen in de Pottestraat (SAP 397 dd. 12 juli 1621), pachten de 'tanneurs' van Poperinge de schorsemeulen aan de Proost (SAP 397 dd. 31 juli 1621), vind je er de gift van een gemet zaailand door Boudewijn Delespinoy (weduwe van Pieter le Dour) aan Martin le Dour (SAP 397 dd. 20 juni 1623).

De reden is duidelijk. Verkopen werden veel met een rente geregeld (i.c. een lening) en niet steeds 'contact' betaald. Net zoals vandaag dus.

Uittreksel: SAP 397

Compareerden in persone Maures Syx ende Janneken zijn huisvrouw verkonende ende belydende wel ende deuchdelyck vercocht te hebben an ende ten proffyte van Nicolais Tlain ten desen present ende accepterende eene erfvelycke losrente van twaelf ponden parisis by jaere den pennynck zesthiene voor de somme van zesthiene ponden grooten vlaemsch byde vercoopers thaerlieden contentemente ontfaen innegaende heden date deser danof teerste jaer vallen ende verschynen zal den eersten juny XVIc vijfventwyntich naestcommende ende zoo voort van jaere te jaere etc. Te lossen al teenen payement midts topleghende etc. Verbyndende daerinne een huus met alle zijn toebehoorten daer de voornomde vercoopers presentelyck in wonen, staende opde oude marct deser stede commende van zuuden opde

---

⁵ In Proven staan er nog altijd huizen op cijnsgrond van 'de baron', i.c. op gronden in eigendom van d'Udekem d'Acoz. Het moet onderzocht worden of deze cijnsen na de Franse Revolutie gevestigd werden daar normaliter alle cijnsen met de Franse Revolutie werden afgeschaft. Het 'erfpacht' is een gegeven dat tot talrijke processen aanleiding geeft.

zelve marct, achterwaert tot inde beke, van oosten thuus ende erfve van Jacques van Renynghe, ende van westen d' erfve van Nicolais Merlevede ende thuus van Pieter van Neuville ende Jaspar Vander Schote, ghenaeamt de drie conynghen, met zulcke innynghen ende executie als men heeft van landspachte volghende de costume deser stede. In ghelycke gheuseert. Actum present Jacques Floor ende Maillaert vande Goosteene, schepenen den 1en juny XVIc XXIII.

Archief: SAP nrs. 364-390 (1556-1796)

F. Land- en bedrijfboeken

Weinig gekend zijn de land- en bedrijfboeken van Poperinge. Deze zijn opgemaakt in functie van de ommestellingen. Men kan er de aandelen van de taxatie van de woonst en van het 'bedrijf' vinden, de commerciële activiteit. Die werden namelijk anders getaxeerd. Interessant is dat dit per eigenaar wordt opgemaakt en op basis van zijn woonplaats en dus een kadaster *avant-la-lettre*. Per straat staan de eigenaars aangegeven.

Bvb. SAP 356 (zonder folio, register begonnen in 1650) op de 'Oude marct'

Clais van Renynghe huys van syn schoonmoeder III £ par.

Ghebruyckt hommelfhof aen tbogaertstraetie 7 roeden 18 s.

Syn erfve hommelfhof aen boomgaertsraetie 58 roeden R. 5 £. Par.

N. 6 £. Par.

Enzovoort....

Nadeel van deze bron is dat ze moeilijk leesbaar is. Men heeft wijzigingen aangebracht in de tekst, zodat de interpretatie niet steeds eenvoudig is.

Maar de info is verbazingwekkend. Zie bv. Jacques Proventier op de 'Nieuwe Marckt'. Een huis (4 £ par.), in de Hagebaerthoek 1575 roeden land, in de Schoudemonthoek 225 roeden, 200 roeden hommelfhof op de Werf, maar ook in de Watoestraat, de Eikhoek, aan de Pellikaen een hommelfhof, in de Mesenstraat, een brickerie in de Reningelstraat etc.

Archief: SAP 355-362 (1645-1808)

Het is een bron die in het kader van het sociaaleconomisch luik van de huizengeschiedenis een uitgave zou verdienen.

G. Poperingse notariaat in het Ancien regime, de zgn. 'tabellion'

Notarissen als oorkonders waren in de steden in Vlaanderen veel minder belangrijk dan op veel andere plaatsen in Europa. Het waren de schepenen die alhier die bevoegdheid hadden 'ingepikt' en het is pas met de Franse bezetting (1640) dat er notarissen kwamen. De Franse

staat 'verkocht' deze ambten als bron van inkomsten. Vele steden en kasselrijen voelden zich gedwongen dit zelf in te kopen om hun inkomsten van deze activiteit niet te verliezen. Toch hebben we voor Poperinge enkele notarissen in de 17de en 18 de eeuw die er actief zijn:

K. PAPIN, 'Notariaatsarchieven en hun belang voor de moderne geschiedenis. Met verklaring van de Tabellion van Rijsel', in: *Westhoek-Info*, VI, 1991, p.132-135.

Voor de dorpen rond Poperinge, voornamelijk Watou en Roesbrugge, is dit aandeel van notarissen zeer belangrijk. Zie de inventaris van de bewaarde notariaatsarchieven:

Inventaris van het Oud Notariaat (Inventaris van de notariële minuten berustende op het Rijksarchief te Brugge).

Pieter Frans DE BAENST, 10 juni 1723 à 24 augustus 1785

Pieter VANDENBROUCKE (1 acte, dd. 19 januari 1688)

Het tabelionnaatsarchief was bewaard in Ieper in het archief van de Griffie van de Rechtbank van Eerste Aanleg tot aan Wereldoorlog I. Wat er mee gebeurd is, is mij onduidelijk. Het archief van de rechtbank is namelijk niet vernietigd geweest en is thans bewaard in het Rijksarchief te Brugge, maar van deze notariaatsarchieven is er geen spoor. Heeft men deze niet gevlucht en achtergelaten en zich enkel bekommerd om de eigenlijke rechterlijke archieven?

Voor Poperinge was dit een belangrijk archief van de volgende notarissen:

Richard Cambray (1671-1680)

Jean Mazeman (1671-1685)

Jean-Baptiste Roens (1672-1688)

Jacques Bulckaert (1673-1691)

Joseph Dehaeze (1675-1699)

Pierre Vandenbroucke (1678-1692)

Jean-Barthélemi Raulé (1679-1720)

Pierre Maertens (1682-1692)

André Van den Berghe (1683-1717)

Pierre-François De Baenst (1718-1759)

Charles-Florent De Hulster (1721-1745)

Pierre-François De Baenst (1760-1769)

Pierre-Jacques Ghelein (1790-1791)

Voor de deelgemeenten stak er enkel archief van de Watouse notaris Daniël Penneman (1695-1699).

Zeker is dat er al voor 1900 aanzienlijke archiefverliezen te noteren waren op dit vlak. Merghelynck gaf aan dat hij een aanzienlijke verzameling aktes had die verleden waren voor de Poperingse schepenen (sporen daarvan in Merghelynck 150 quater). We hebben daar evenwel geen zicht op. Alles heeft te maken met de organisatie van de griffie van de schepenen. Werden alle akten in de registers genoteerd ? Het lijkt onlogisch dat men losse akten maakte om ze daarna nog eens over te schrijven in registers en dus dubbel bewaarde. Er zou een studie nodig zijn om dit te onderzoeken en het antwoord te bieden of we alle akten bewaard hebben of niet.

Notarissen traden vooral op in de vastleggingen van verkopen van eigendommen. Vanaf de Franse revolutie werd hun taak uitgebreid (de schepenen verloren die bevoegdheid) en treden ze meer op bij erfenisverdelingen (ook een bevoegdheid die de schepenen verloren), wat zeer interessante gegevens kan bieden. Door het ontbreken van dit notariaatsarchief kunnen we niet zien in welke mate zij belangrijk waren tegenover de oorkonding door de schepenen.

Ook voor andere plaatsen waren de notarissen belangrijk. Zie de lijst in A. MERGHELYNCK, *Vade-mecum*, p. 399-405.

H. Plannen en tekeningen

Poperinge is niet zo goed bedeed op het vlak van stadplattegronden en tekeningen uit het ancien regime. Ferraris is weinig betrouwbaar en kan als historische bron maar weinig soelaas bieden. Er dringt zich nochtans een degelijke studie op van deze kaart wat Poperinge betreft. Ferraris en Deventer bieden een globaal zicht op waar er bebouwing was of niet en in het geval van Deventer is een deel van de stad zelfs nog niet eens getekend. Ze kunnen best dienen als illustratie, maar jammer genoeg voor weinig meer. Het plan van Deventer voor Poperinge is niet meer dan een kladversie van een kaart die blijkbaar nooit gemaakt werd. De reden daarvan weten we niet en intrigeert menig onderzoeker op vandaag.

I. Bevolkingslijsten

Er zijn voor het ancien regime voor de stad Poperinge amper bevolkingslijsten gemaakt. Je kan ze eventueel voor dit onderzoek gebruiken, maar als derderangs bron of als extra controle op andere gegevens.

SAP 418/1	Telling 1678
SAP 418/2	Telling van knechten en meiden 1712
SAP 418/3	Telling 1795
SAP 418/4	Telling 1695

Uitg. H. RONSE-DECRAENE, 'De bevolking van Poperinge anno 1695 (I)', in *Westhoek Genealogisch Jaarboek III*, Dikkebus, 1986, p.72-79. (betreft de uitgave van volkstelling en moulage)

J. Terriers

Er zijn voor Poperinge vrijwel geen terriers of landboeken bewaard gebleven. De reeks die stak in de proosdij is verloren gegaan en in onze kerkelijke instellingen zijn ze op één hand te tellen:

Register eigendommen Bakkersgilde (Archief Sint-Janskerk Poperinge)

Uitgave in het Parochieblad van 1957-8 ?

Register eigendommen Gasthuis (Archief Gasthuis Poperinge)

Uitgave in voorbereiding (K. Papin)

Register van Sint-Janskerk 1536 (Archief Sint-Janskerk Poperinge)

Uitgave door K. PAPIN, *De eigendommen van de Sint-Janskerk van Poperinge, 1536*, Croonestucken 18, Poperinge, 1997.

Het zijn 16de eeuwse registers die natuurlijk hun waarde hebben, zeker diegene die ouder zijn dan 1550 omdat we daar nog weinig stadsarchief voor de stad bewaard hebben.

SAP 423   Terrier uit 1687

Deze terrier is een uniek stuk voor Poperinge. De opmaak berust op een beslissing van de schepenen in 1687 die de opmeting van de 11 hoeken⁶ uitbesteedden. Iedere keer werden tekeningen van de opgemeten hoeken bijgevoegd. Op tal van plannen heeft men reeds de huidige kadastrale nummers bijgeschreven. Het 'register' is evenwel een rommeltje en bestaat uit losse katernen. Niet alle hoeken zijn bewaard. Verschillende katernen hebben alle betrekking op de Peselhoek. Er is een katern van landen gelegen tussen de Pezelstraat en de Coppernolstraat (met o.a. Pottestraat, Gervelgatstraat/Leverstraat, Corte Ghervelgatstraat), maar tevens een stuk over de binnenstad. De oude orde is verloren, zodat sommige losse stukken moeilijk te interpreteren zijn. Soms melding van huisnamen (bvb. De valke) en tekeningen van enkele molens en huizen, alsook de Sint-Bertinuskerk.

Speciale eigendommen

Er zijn panden die door hun speciale status veel sporen hebben nagelaten, zoals bijvoorbeeld molens. Je zal alles van verkopeningen, verpachtingen en dergelijke meer gewoon in de bovenstaande archiefbestanden terugvinden. Maar doordat hun constructie viel onder het windrecht, een heerlijk recht, zal men in de archieven van diegene die het windrecht in bezit

---

⁶ Oosthoek, Edewaerthoek, Haghebaerthoek, Lyssenthoek, Wipperhoek, Helhoek, Schoudemonthoek, Hipshoek, Eikhoek, Hamhoek, Peselhoek.

had, sporen terugvinden. Normaliter is dat voor Vlaanderen te vinden in de archieven van de Rekenkamer (Rijsel) en de Conseil des Finances, maar Poperinge is een uitzondering, omdat het windrecht in handen was van de abt van Sint-Bertijns en je dus in dat archief moet gaan zoeken. Noteer dat voor het gebied 't Zwijnland tot de aankoop door de abdij eind 17de eeuw, dergelijke akten te vinden zullen zijn in de Rekenkamer of Conseil des Finances, bewaard in het Algemeen Rijksarchief in Brussel. Over de rijke mogelijkheden van deze laatste bron, zie:

K. PAPIN, 'De oprichting van molens in de stad en kasselrij Ieper in de 18de eeuw: schipperen tussen private en publieke belangen', in *Westhoek* 31 (2015), p.229-240.

Over molens werd al heel wat gepubliceerd. De vereniging en het tijdschrift Molenecho's waar alle gegevens van alle nog bestaande en verdwenen West-Vlaamse molen worden bijgehouden is bij dit onderzoek zeker lezenswaardig. Hun webstek telt voor de provincie meer dan 1500 fiches van molens die zeker een boeiend startpunt is voor verder onderzoek. In het tijdschrift *Aan de Schreve* verschenen vroeger verschillende bijdragen over de molens in de streek, doch zonder dat hierbij intensief archiefonderzoek werd verricht.

Een ouder werk, maar nog steeds bruikbaar is L. DEVLIEGHER, *De molens in West-Vlaanderen*, Kunstpatrimonium van West-Vlaanderen 9, Tielt, 1984.

Over Poperinge steekt er in het stadsarchief heel veel over de lokale molens. We zijn in deze in afwachting van de studie van Guido Vandermarliere over de molens in de stad, een studie alwaar de bronnen vrij extensief uitgegeven zullen worden. Er is maar voor één molen op vandaag grondig archiefonderzoek verricht, nl. deze van Abele.

K. PAPIN & M. SAMYN, 'De molen van Abele', in: *IJzerbode*, 25, 1995, p.421-422.

Stedelijk eigendom (1600-1800)

Het zou kunnen zijn dat je woont in een pand of op een stuk grond dat eigendom was van de stad vroeger. In de gewone reeksen zal je de verkopeningen vinden, maar een aparte archiefbundel geeft toch wel heel wat extra info over die gebouwen.

SAP 507bis

Varia

Het is bijna onbeleefd om alle boven niet aangegeven archief onder de noemer varia onder te brengen.

Het zoeken is nooit af. Familiearchieven zijn hier bijzonder belangrijk in. Bijvoorbeeld dat van de familie van Renynghe de Voxvrie van Poperinge. Naast hun Skindels hadden ze nog tal van andere eigendommen en doordat ze verwant waren met nogal wat andere voorname Poperingse families, steken in dit familiearchief vele zeer interessante stukken over Poperingse huizen in de binnenstad. Het zijn natuurlijk precies de bezittende families die met

elkaar trouwen... Het archief is grotendeels bewaard in het Rijksarchief Brugge, maar recent is er ook een fonds van Renynghe in het stadsarchief van Poperinge gekomen.

Inventaris: *Familiearchief Van Renynghe de Voxvrie*, Rijksarchief te Brugge, Toegangen in Beperkte Oplage 110, Brussel, 1992.

Nr. 1003 Constructie van een kasteel te Poperinge (1870-1885) (betreft het kasteel D'Hondt dat vernield werd in 1914-1918).

Nr. 1014 Memorie van onkosten gemaakt bij het oprichten van "onsen nieuwen bouw" 1773-1775.

Maar daarnaast zijn er diverse nummers die direct verwijzen naar werken op hoeves en het bouwen van huizen.

Het archief werd reeds in het kader van een onderzoek naar de huizengeschiedenis van 'hôtel Skindels' met vrucht gebruikt in een publicatie door ing.-arch. Dries Vanhove.

Maar niet alle familiearchieven zijn open of toegankelijk. Dat van de familie Mazeman de Couthove op het kasteel van 't Couthof in Proven is daar een voorbeeld van. Het blijft tenslotte privaat archief en de eigenaar beslist vrij wat hij daar al of niet mee doet.

Voor Poperinge stad zijn er maar weinig familiearchieven die bewaard zijn in openbare archieven. De uitgekende huwelijkspolitiek van de van Renynghe's heeft er toe bijgedragen dat veel archief daar is terecht gekomen van tal van voornamen families uit de stad. Van een andere grote familie, de Van Merris'sen is het archief niet bekend waar het bewaard zou zijn, op enkele losse stukken na.

De band met de archeologie en kunstgeschiedenis

Een gebouw dat vandaag nog bestaat heeft een bouwgeschiedenis die eenvoudig of zéér ingewikkeld kan zijn. Bij het verbouwen van huizen worden soms oudere delen bewaard en daarvan zijn sporen te vinden, zichtbaar of onzichtbaar. Vooral in kelders zal dat het geval zijn, kelders die doorgaans ouder zijn dan het gebouw dat er op staat. Bouwhistorici en archeologen kunnen elk op hun manier bijdragen tot een betere kennis van het gebouw. Kunsthistorici kijken naar de huidige toestand en catalogeren een gebouw in een bepaalde stijl of mengstijl. Dat levert een ruwe datering op.

Als een gebouw volledig wordt afgebroken kunnen archeologen de ondergrond bestuderen. Daaruit kunnen sporen van oudere gebouwen gevonden worden. In het centrum zelf van Poperinge stad is het gebruikelijk dat men sporen van bewoning aantreft van omstreeks het eerste millennium.

Het is niet zo omdat men in 'recentere' verkavelingen zit, dat er nooit sprake is van een oudere bewoning. Poperinge heeft doorheen zijn geschiedenis een grote bevolkingsgroei, daling en terug groei gekend. Dat resulteert in een toename en afname van gebouwen en het is duidelijk dat een deel van de middeleeuwse bewoning in de 16de en 17de eeuw verlaten was geworden. Men mag dus niet al te snel een begin 20^e eeuwse verkaveling als een eerste

bewoning beschouwen. Dat is moeilijk op te sporen in bronnen, maar bijna enkel via archeologisch onderzoek terug te vinden.

Huizenonderzoek in de archiefbronnen kan dus nooit het archeologisch onderzoek vervangen. Beide zijn complementair en kunnen kruisbestuivend werken.

De rapporten zijn openbaar en te consulteren via de webstek van het Agentschap Onroerend Erfgoed. Er zijn er voor Poperinge o.a. voor de Koestraat, Duinkerkestraat, Vleterbeek, Gasthuisstraat, Veurnestraat, Bellestraat, Burg. Bertenplein... Via die webstek kom je wel aan meer info, o.a. ook een grote fotocollectie is er te vinden.

Interieur

Naast het buitenzicht van een huis kan ook het interieur een boeiend onderzoeksthema zijn. Natuurlijk is dit vooral voor wat we gemeenzaam 'monumenten' noemen dat we historische interieurs of restanten er van zullen vinden. Dit is vooral een thema waar kunsthistorici tuk op zijn.

M. ZEILMAKER, *Op zoek naar het historisch interieur. Handleiding voor onderzoek naar de materiële cultuur*, Hilversum, Verloren, 2005.

Toch kan men ook voor gewone huizen een beeld vormen van het interieur en dat op basis van de boedelbeschrijvingen die werden opgemaakt van de bewoners. Daaruit kan men opmaken wat de sociale status was. Bouwsporen aan de buitenzijde wijzen soms op een andere indeling van het huis vroeger.

Tot besluit

Huizenonderzoek doe je niet zo eens snel, snel. Het is een geduldig werkje dat enige accuraatheid van de zoeker verwacht. Doordat je verschillende bronnen nodig hebt, die niet alle op één plaats bewaard worden, vraagt een goed onderzoek wat tijd. Maar je kan zonder grote problemen tot het eind van de 16de eeuw opklimmen en met wat geluk tot het midden van de 16de eeuw. Verder doordringen in de tijd zal beperkt zijn tot enkele gebouwen (bv. Café de la Paix op de Grote Markt, ...). Kan je je permitteren voor de 19de en 20e eeuw nog met een paardenbril te zoeken achter dat ene huis – we geven geen garantie dat dat zonder kleerscheuren zal gebeuren – dat moet je voor het ancien régime er een deel van de straat bij betrekken. Door de bronnenproblematiek is het gewoonweg onmogelijk op een nadere manier te slagen.

We hopen dat deze eerste syllabus voor Poperinge er toe zal bijdragen de beoefening van de huizengeschiedenis ook in de hoppestad ingang te doen vinden.